

**TURUN
YLIOPISTO**

Yläkouluopettajien näkemyksiä koulukiusaamisesta ja sosiaalisen median yhteyksistä koulukiusaamiseen

Kasvatustieteen pro gradu –tutkielma

Laatijat:

Maria Huhtaniemi

Sonja Lintula

Ohjaaja:

Yliopistonlehtori Johanna Kortessalo-Ainasoja

21.5.2024

Rauma

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Kasvatustiede

Tekijät: Maria Huhtaniemi & Sonja Lintula

Otsikko: Yläkouluopettajien näkemyksiä koulukiusaamisesta ja sosiaalisen median yhteyksistä koulukiusaamiseen

Ohjaaja: Johanna Kortessalo-Ainasoja

Sivumäärä: 48 sivua, 1 liites.

Päivämäärä: 21.5.2024

Pro gradu-tutkielmassamme keskeisenä lähtökohtana on ollut selvittää yläkoulussa työskentelevien opettajien näkemyksiä koulukiusaamisesta sekä sosiaalisen median käytön yhteydestä koulukiusaamiseen. Tarkemmin syventymällä haastattelun keinoin opettajien näkemyksiin pyrimme selvittämään, miten koulukiusaaminen ja sosiaalinen media ovat yhteydessä toisiinsa sekä miten sosiaalisen median haittavaikutuksia voisi mahdollisesti ehkäistä. Haastattelumme jakautui kolmeen eri pääteemaan: koulukiusaaminen, sosiaalinen media sekä mediakasvatus. Näiden kolmen eri teeman kautta loimme haastattelukysymykset siten, että pyrimme vastaamaan tutkimuskysymyksiimme. Pro gradu-tutkielmamme voidaan katsoa olevan laadullinen tutkimus.

Toteuttamamme haastatteluun osallistui yhteensä 6 opettajaa, joiden työuran kesto vaihteli 5 ja 33 vuoden välillä, keskiarvallisesti työuran kesto oli 14,5 vuotta. Menetelmän myötä esille nousi monia näkemyksiä ja huolia, joita opettajilla oli koulussa tapahtuvaa kiusaamista sekä nuorten sosiaalisen median käyttöä kohtaan.

Haastattelun tuomien tulosten perusteella vahvistui kuva muun muassa kiusaamisen muodoista, kuten epäsuorasta ja suorasta kiusaamisesta, kuin myös henkisestä ja fyysisestä kiusaamisesta. Näitä eri kiusaamisen muotoja tuli esille myös tutkielmamme teoreettisessa viitekehyksessä, jotka siten kytkeytyivät haastattelusta saatuun aineistoon. Lisäksi opettajien esiintuomat tapausesimerkit loivat kuvaa eri kiusaamisen muodoista.

Sosiaalisen median näkökulmasta opettajat mainitsivat haastattelussa suureksi huolekseen muun muassa anonymiteetin ja sen piirteen, että monet nuoret kokivat, ettei sosiaalisessa mediassa ole tarpeellista noudattaa samanlaisia käytöstapoja, kuin kouluympäristössä. Haastatellut opettajat kuitenkin toteuttivat mediakasvatusta, jonka näkivät kuitenkin keskeisenä keinona ohjatessaan nuoria asianmukaiseen sosiaalisen median käyttämiseen. Opettajien tulkinta mediakasvatuksesta pohjautui konkreettisesti lähdekriittisyyden sekä tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjoitteluun ja netikettiin tutustumiseen sekä näiden menetelmien merkitys nähtiin keskeisenä nettikiusaamisen ennaltaehkäisemisen näkökulmasta.

Avainsanat: koulukiusaaminen, sosiaalinen media, mediakasvatus, nettikiusaaminen

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO	1
2 OPETTAJAN ROOLI KOULUYMPÄRISTÖSSÄ	3
2.1 Opettajan asiantuntijuus sekä ammatillisuus	4
2.3 Opettajan, koulun ja huoltajien tekemä yhteistyö	6
3 KIUSAAMINEN	8
3.1 Aggressiivinen käyttäytyminen ja siihen liittyviä syitä	9
3.2 Kiusaamisen eri muotoja	10
4 KIUSAAMISEN EHKÄISEMINEN JA TURVALLISUUS	11
4.1 Koulukiusaamisen riskit ja turvallisuus	12
4.2 Ennalta ehkäisevä toiminta eri näkökulmista	13
5 SOSIAALINEN MEDIA	14
5.1 Sosiaalinen media identiteetin rakentajana	15
5.2. Kiusaaminen sosiaalisessa mediassa	16
5.3 Nettikiusaamisen muotoja	17
6 MEDIAKASVATUS KOKONAISUUTENA	18
6.1 Mediakasvatus opettajan työssä	19
6.2 Mediakasvatus käytännössä	20
7 TUTKIMUSKYSYMYKSET	21
8 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	22
8.1 Aineistonkeruumenetelmä	22
8.2 Tutkimukseen osallistujat	23
8.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	23
8.3 Aineiston analysointi	25

9 TULOKSET	26
9.1 Kiusaaminen koulussa	26
9.2 Sosiaalinen media	31
9.3 Mediakasvatus	37
10 POHDINTA	41
10.1 Jatkotutkimus	45
LÄHTEET	47
LIITE	50

1 JOHDANTO

Sosiaalisen median käyttämisen voimakas suosion nousu lasten ja nuorten keskuudessa aiheuttaa monen tasoista huolta esimerkiksi kasvatus- ja opetuslalla. Näitä huolenaiheita ovat esimerkiksi nuorten ajankäyttö sosiaalisen median parissa, erilaisten sisältöjen omaksuminen ilman kriittisyyttä sekä sosiaalisen median käyttäminen kiusaamisen reittinä. Kaikki kiusaaminen ja erityisesti koulussa tapahtuva kiusaaminen saattaa aiheuttaa pelkoa ja turvattomuuden tunteita eri ikätasojen keskuudessa. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (Opetushallitus, 2014, 79) linjaa kokonaisuudessaan, että yksilöllä on perusopetuslain mukaan oikeus turvalliseen kouluympäristöön, jonka osalualueisiin kuuluu sosiaalinen, psyykkinen että fyysinen turvallisuus.

Ympäristönä koulu tarjoaa parhaimmillaan nuorelle turvapaikan, jossa on mahdollista tulla kavereiden ja turvallisten aikuisten kohtaamaksi sekä saada esimerkiksi omista onnistumisista tunnustusta. Häiriökäyttäytyminen esimerkiksi kouluympäristössä saattaa kuitenkin vetää nuorta puoleensa, erityisesti sellaisissa tilanteissa, joissa nuori on altistunut erilaisille riskeille perheen sisäisten syiden tai oman oppimisen kyvyn vuoksi. Yksi yhteiskuntamme haasteiksi voidaan nähdä nuorten syrjäyskehittymiseen liittyvät ongelmat, joita ovat muun muassa koulussa tapahtuva väkivalta ja kiusaaminen. (Turkka & Saarholm, 2023, 39.) Myös Sisäministeriön toteuttama julkaisu (2023, 18) kietoutuu tähän aiempaan mainittuun nostamalla esiin, että lasten ja nuorten eri syistä syntyneet haasteet elämässä, kuten muun muassa perheen aikuisten heikko asema, mahdollistavat voimakkaammin syrjäytymistä. Voidaan siis nähdä keskeiseksi kouluympäristössä asian kriittinen tarkastelu, jossa pohditaan tutkitun tiedon valossa lasten ja nuorten syrjäytymistä sekä esimerkiksi koulussa tapahtuvan kiusaamisen roolia muiden syrjäytymiseen vaikuttavien tekijöiden joukossa.

Sosiaalinen media voidaan nähdä sellaiseksi paikaksi, joka tuo rikosten tunnusmerkistön tavallista herkemmin tutuksi. Yksityiselämää koskevan tiedon levittäminen, kunnianloukkaus tai laitton uhkaus ovat sellaisia syytteitä, jotka voivat nousta esille sosiaalisen median kautta. Ja esimerkiksi nuorten vielä vaillinainen syy-seuraussuhdeajattelun kehitys sekä harkitsemattomuus saattavat helposti ohjata konfliktitilanteissa turvautumaan laittomaksi katsottuihin keinoihin. (Turkka & Saarholm, 2023, 39.) Turkka ja Saarholm (2021) nostavat toisessa teoksessaan esiin monia sosiaalisen median haasteita, joita esiintyy erityisesti

nuorten elämässä. Yksi esiin nostetuista haasteista on muun muassa sosiaalisen median suuri rooli, jonka vuoksi erityisesti jatkuvasti syrjityksi ja kiusatuksi tuleminen voivat herättää voimakasta ahdistusta nuoren ihmisen elämässä. (Turkka & Saarholm, 2021.) Suhteessa tähän haasteeseen, opettajien ääni esimerkiksi mediakasvatuksen tarpeesta voi olla keskeinen, sillä sen myötä sosiaalisen median uhat voidaan tuoda lasten ja nuorten lisäksi myös muun muassa huoltajille ja päättäjille voimakkaammin näkyviin.

Lisäksi on tärkeää huomioida, että nuorten kyky ymmärtää tekojensa seurauksia on vielä vaillinainen ja tutkimusten mukaan nuorilla on taipumusta reagoida, havaita ja toimia harkitsematta tai suunnittelematta (Turkka & Saarholm, 2021). Pulkkinen, Ahonen ja Ruoppila (2023) vahvistavat tätä näkemystä teoksessaan kuvailemalla muun muassa nuorten elämässä vallitsevaa energian määrää, joka ei kuitenkaan ole vielä tasapainossa vasta kehittyvien kykyjen kanssa, jotka ohjailevat riskien hallintaa tai syy-seuraussuhteiden ymmärrystä (Pulkkinen, ym. 2023). Lasten ja nuorten kehitysvaiheiden ymmärtäminen voidaan tästä syystä tulkita tarkoituksenmukaiseksi, kun pohditaan opettajien kouluttamista sekä asiantuntijuutta.

Tutkielmamme idea perustuu opettajien näkemyksiin yläkouluikäisten lasten välillä tapahtuvasta kiusaamisesta ja sosiaalisen median yhteydestä kiusaamiseen liittyvissä tilanteissa. Aihe voidaan nähdä perustelluksi, kun otetaan huomioon kiusaamisen ilmiön monimuotoisuus sekä yleisen tietouden tarve, jonka avulla voi olla mahdollista tukea lasten sekä nuorten oloja kouluympäristössä. Tutkimuskysymyksiin on pyritty vastaamaan haastattelun menetelmällä ja saadun aineiston avulla on haluttu saada tietoa muun muassa kiusaamisesta ilmiönä, opettajien tämän hetken näkemyksistä nuorten sosiaalisen median käyttöön liittyen sekä mediakasvatuksesta ja sen merkityksestä kokonaisvaltaisesti. Tutkielmamme katsoo kiusaamista tarkemmin oppilaiden välillä tapahtuvana ilmiönä, vaikka kiusaamista voi tapahtua koulun sisällä myös eri roolien välillä.

2 OPETTAJAN ROOLI KOULUYMPÄRISTÖSSÄ

Tässä luvussa on tarkoituksena tarkastella teoreettisen viitekehyksen näkökulmasta opettajan roolia kouluympäristössä sekä sen myötä perustella opettajan ammatillisuuden, tekemän yhteistyön sekä näkemysten merkittävyyttä esimerkiksi koulukiusaamiseen liittyvien eri osa-alueiden, kuten siihen puuttumisen, suhteen.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (Opetushallitus, 2014, 34) luo kokoavan kuvan jokaisen opettajan vastuutehtävistä, joissa opettajan pedagogisten ratkaisujen sekä ohjausotteen vaikutukset näkyvät opetusryhmän toiminnassa, oppimisessa ja hyvinvoinnissa. Lisäksi opettajien tulee opetussuunnitelman mukaan seurata sekä edistää oppilaiden oppimista, työskentelyä ja hyvinvointia, arvostaa jokaista oppilasta sekä kohdella heitä oikeudenmukaisesti, tunnistaa varhaisia ongelmia ja ohjata sekä tukea oppilaita. Oppilailla on myös kouluympäristössä oikeus saada ohjausta ja tukea sekä opetuksellisesta että oppilashuollollisesta näkökulmasta, jossa opettajan rooli korostuu oikeuden toteutumisen varmistajana tarvittaessa. Opettajalta tämä vaatii moniulotteista yhteistyötä sekä oppilashuollon henkilöstön, vanhempien että muiden opettajien kanssa. (Opetushallitus, 2014, 34.)

On mahdollista luoda koululle lukematon määrä erilaisia odotuksia, joiden kautta ajatellaan koulun ratkaisevan monen tasoisia ongelmia, joita yhteiskunnassamme voisi ilmetä. Myös yhteiskuntamme koulutusta ja opetusta määritteleviä lakisäädöksiä tarkastelemalla voi huomata opettajan moninaisista velvollisuuksista. Muun muassa sivistyksen ja tasa-arvoisuuden edistäminen yhteiskunnassa, turvallisen oppimisympäristön sekä riittävän yhdenvertaisuuden varmistaminen ja oppilaiden kasvun tukeminen ovat opettajan velvollisuuksiksi katsottuja asioita. (Norrena, 2021.)

Hamarus (2008, 89) kuvailee teoksessaan opettajan roolia kouluympäristössä koulukiusaamisen näkökulmasta. On mahdollista, että aina opettajat eivät huomaa tilanteita, joissa kiusaamista ilmenee ja näille tilanteille ominaista on, että opettajaa saatetaan harhauttaa. Myös sellaisia tilanteita voi esiintyä, joissa kiusaamistapaukset unohtuvat muiden kiireiden ohella. Joskus on myös mahdollista löytää eroavaisuuksia siinä, miten vakavasti opettajat ottavat kiusaamisen tai suhtautuvat siihen. Työkalujen puuttuminen erilaisissa haastavissa tilanteissa vaikuttaa myös merkittävästi siihen, miten opettaja kokee

mahdolliseksi puuttua koulussa tapahtuvaan kiusaamiseen. (Hamarus, 2008, 89–90.) Opettajan rooli korostuu myös kulttuurisen arvostuksen näkökulmasta, joka voi yhtenä tekijänä luoda kiusaamiselle alustan. Siksi opettajan ohjaama luokassa tapahtuva keskustelu erilaisten asioiden arvostuksesta on keskeistä. Keskustelun kautta voi yhdessä kyseenalaistaa sekä pohtia asioita, jonka myötä oppilas saa mahdollisuuden hahmottaa omaa toimintaansa osana yhteisöä (Hamarus, 2008, 139–140.)

2.1 Opettajan asiantuntijuus sekä ammatillisuus

Alakohtainen osaaminen sekä -ammattietiikka, osaamisen kehittäminen erilaisin kouluttautumisen keinoin, ammatin merkitys yhteiskunnallisesta näkökulmasta sekä siihen kytköksissä oleva arvovaltaisuus ja itsemääräämisoikeus verrattuna muihin ammatteihin ovat opettajan ammatin sellaisia kriteerejä ja piirteitä, jonka vuoksi sitä on mahdollisuus kutsua professioammattiksi. Kuitenkin on keskeistä huomata, ettei opettajuudessa ammatillisuus rakennu minkään tietyn nimityksen varaan. Lisäksi opettajan ammatin eettisestä näkökulmasta auktoriteetti, osaaminen ja asema ovat keskeisiä osa-alueita. (Norrena, 2021.) Muun muassa Pace ja Hemmings (2006) kuvailevat auktoriteetin olevan monitulkintainen käsite, mutta auktoriteetin voidaan kuitenkin katsoa olevan sosiaalisesti rakentuvaa ja moniulotteista, jossa korostuvat oppilaiden ja opettajan välinen suhde sekä tavat olla sosiaalisesti vuorovaikutuksessa.

Oppilaiden saavutusten paraneminen on tulos, joka saa alkunsa tehokkaasta luokahuoneen hallinnasta. Luokan työrauhan hallitseminen on yksi tärkeimmistä opettajan keinoista muun muassa parantaa oppilaiden yleistä osallistumista, ehkäistä häiritsevää käyttäytymistä ja antaa ohjeet tehokkaassa aikaraamissa. (Wang, Haertel & Walberg, 1993, 262.) Opettajan rooli esimerkiksi työrauhan varmistajana näyttäytyy Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (Opetushallitus, 2014, 36) mukaan esimerkiksi opettajan antamassa palautteessa, ohjauksessa, huolenpidossa sekä yhteistyössä. Toimivan työrauhan pohjalla on lämpimän ja luottamuksellisen ilmapiirin vahvistaminen sekä pedagogisten ratkaisujen kehittäminen. Häiriökäyttäytymisen ilmetessä ja työrauhan häiriintyessä opetuksen järjestäjällä on oikeus käyttää erilaisia kurinpidollisia keinoja tai kasvatuskeskustelua osana esimerkiksi työrauhan turvaamista tai asiattoman

käyttäytymisen ehkäisemistä. Näitä kurinpidollisia keinoja sekä kasvatuskeskustelua raamittaa perusopetuslaki. (Opetushallitus, 2014, 36.)

De Bruyckere ja Kirschner (2016, 243) toteuttivat tutkimuksen, jossa pyrkimyksenä oli tarkastella oppilaiden näkökulmasta vaikuttavan opettajan ominaisuuksia. Tulokset nostivat keskiöön autenttisuuden (authenticity) käsitteen, joka kokonaisuutena näytti koostuvan neljästä eri osa-alueesta. Nämä neljä osa-aluetta olivat opettajan oppiainetietämys (expertise), intohimoisuus (passion), ainutlaatuisuus (unicity) sekä kyky välittää sopivalta etäisyydeltä (distance). Kyseiset osa-alueet koettiin oppilaiden toimesta autenttisuuden kriteereiksi, jotka tutkimuksen tulosten mukaan lukeutuivatkin vaikuttavan opettajan ominaisuuksiksi. (De Bruyckere & Kirschner, 2016, 243–247.) Myös Norrena (2021) vahvistaa tätä ajatusta erittelemällä omassa teoksessaan opettajiin kohdistuvia erilaisia vaatimuksia, joita ovat muun muassa tieteenalan tuntemus, kuri sekä toisaalta empatia ja jopa hoidollinen osaaminen. Opettajan ammatissa myös omalta mukavuusalueelta poistuminen tietyllä tasolla sekä asioiden kokeileminen voivat vahvistaa ammatillisuutta (Norrena, 2021).

De Bruyckeren ja Kirschnerin (2016, 243) mukaan autenttisuutta on mahdollista tarkastella sekä filosofisesta että empiirisestä näkökulmasta. Autenttisuus oppiainetietämyksessä näyttäytyi muun muassa siten, ettei koettu riittäväksi, että opettaja tietää oppiaineistaan, vaan tärkeäksi nousi myös opettajan kyky selittää asioita ja ilmiöitä taidokkaasti. Lisäksi haastateltavat oppilaat korostivat monipuolista tapaa selittää ja opettaa erilaisia ilmiöitä ja asioita. (De Bruyckere & Kirschner, 2016, 244.) Norrena (2021) tuo esiin myös samansuuntaisen näkemyksen, jossa yhtenä auktoriteetin pohjapilarina on opettajan taito olla karismaattinen, eli tietyllä tapaa mukaansatempaava.

Jos autenttisuutta tarkastellaan intohimoisuuden näkökulmasta, se on yhteydessä aiemmin mainittuun oppiainetietämykseen ja sen esittelemiseen. Intohimaisen opettajan toiminta näyttäytyi oppilaille myös oppitunteihin panostamisena. Oppitunteihin panostamiseen lukeutui niiden suunnitteluun käytetty aika ja vaiva, monipuoliset tavat ja menetelmät aiheiden käsittelyssä sekä keinot keskittää oppilaiden huomio opetukseen. Ainutlaatuisuuden käsite liitettiin oppitunteihin, joiden keskinäinen samankaltaisuus heikensi oppilaiden kokemusta opettajan autenttisuudesta. (De Bruyckere & Kirschner, 2016, 245–246.)

Kirschner ja De Bruyckere (2016) saivat myös tutkimuksessa vahvistusta sille, että opettajan ja oppilaan keskinäinen välittäminen on vaikeasti määriteltävissä, koska se on erilaista oppilaasta riippuen. Tutkimuksen tulokset tuovat esille, että oppilaiden kokemusten mukaan autenttisiksi koetut opettajat osaavat hyödyntää arjessa sellaisia tuntosarvia, joiden avulla opettajien on mahdollista havaita oppilaiden erilaisia tunteita sekä varmistaa myös oppilaalle, että hänen tilanteensa on oppilaan yksilöllisen tarpeen mukaisesti huomattu. (De Bruyckere & Kirschner, 2016, 246–247.)

Motivaatio ja oppimisesta saatu ilo saavat tarpeen mukaan vahvistusta, kun lapsi saa kouluympäristössään kokemuksia onnistumisesta, oppimisesta sekä oman sinnikkyuden hyödystä. Opettajan työn näkökulmasta on tärkeää löytyä taito luoda oppilaalle sellaisia tavoitteita, jotka sopivat oppilaan taitotasoon ja opetussuunnitelman yleisiin tavoitteisiin. Tämän lisäksi opettajuudessa korostuu oppilastuntemus, jossa oppilaiden taitojen opettaja tuntee myös oppilaan oman minäpystyvyyden käsityksen. (Viholainen, Aro, Koponen, Peura & Aro, 2013, 91–92.) Myös Pulkkinen ja kumppanit (2023) nostavat esiin, että oppimiseen vaikuttavat muun muassa lapsen ominaisuudet, motivaatio sekä omat käsityksensä itsestään oppivana yksilönä. koulun merkityksen lapsen elämässä, sillä se on oppimisympäristönä yksi tärkeimmistä. Oppilaan oma itseohjautuvuus, itsenäisyys ja ongelmanratkaisukyky haastavissa tilanteissa ovat oppimisen näkökulmasta merkityksellisiä tekijöitä, mutta myös opettajan ja oppilaan välinen vuorovaikutus sekä opettajan yleinen toiminta ovat vaikuttavia tekijöitä. (Pulkkinen, ym. 2023.)

2.3 Opettajan, koulun ja huoltajien tekemä yhteistyö

Lasten kasvatuksesta pääasiallinen vastuu on huoltajilla. Koulun toimintakulttuurin näkökulmasta huoltajan mahdollisuus olla osallisena koulutyössä sekä sen kehittämisessä on keskeinen. Viestintä, vuorovaikutus sekä koulussa työskentelevän henkilöstön aloitteellisuus ovat avainasemassa koulun ja kodin toteuttaman yhteisö- sekä yksilötason yhteistyössä. (Opetushallitus, 2014, 35.) Lisäksi koulussa työskentelevien ammattilaisten voi olla tärkeää ottaa huomioon yhteistyössään, että kasvatuskumppanuus on tärkeä toimintatapa monissa haastavissakin tilanteissa ilman syylistävää ilmapiiriä (Turkka & Saarholm, 2021).

Tarkastellessa lasten välisiä konflikteja ja riitatilanteita, vanhemmilla on näissä keskeinen rooli. Tämän lisäksi vanhemmilla on keskeinen rooli myös yleisesti lasten arkielämässä sekä koulunkäynnissä. Erilaisten konfliktien esiintyessä Turkka ja Saarholm (2021) tuovat esiin, että jo aikaisessa vaiheessa lasten huoltajien mukaan ottaminen on merkityksellistä ja jossain tapauksissa myös ratkaisevaa, sillä lapselle tai nuorelle voi olla haastavaa kertoa vanhemmilleen tekemistään asioista. Kertomisen haastavuuden vuoksi vanhemmille saattaa muodostua lapsestaan tietynlainen mielikuva sekä sen myötä konfliktitilanteiden selvittäminen voi ajautua haastavammaksi. (Turkka & Saarholm, 2021.) Vanhemmat ovat myös tärkeässä roolissa luodessaan kotona turvallista ilmapiiriä, jossa lapsen on mahdollisuus avoimesti jakaa esimerkiksi kiusaamiseen liittyviä tilanteita tai kokemuksia (Hamarus, 2008, 142).

Opettaja tekee arjessaan yhteistyötä monen eri tahon kanssa (Norrena, 2021). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (Opetushallitus, 2014, 75–80) muun muassa erittelee, että eri tuen asteilla ja tarvitun tuen järjestämisessä yhteistyö eri toimijoiden kanssa on välttämätöntä sekä moniasteisessa oppilashuollossa yhteistyö on sen toimivuutta edistävä tekijä. Näissä mainituissa yhteistyön muodoissa yksi keskeisistä on vanhempien kanssa toteutettava yhteistyö. Oppilaan huoltajien on muun muassa tärkeää tietää koulussa toteutettavan työn tavoitteista ja arvioinnista sekä heille on tärkeää saada tietoa oppilaan edistymisestä oppimisen, työskentelyn ja käyttäytymisen näkökulmasta. (Opetushallitus, 2014, 35, 47.)

3 KIUSAAMINEN

Tässä luvussa tavoitteena on esitellä muun muassa kiusaamisen jaottelua ja määritelmiä teoreettiseen viitekehykseen nojautuen. Luvun pyrkimyksenä on mahdollistaa opettajien kouluarjessa luomien kiusaamisen määritelmien sekä teoreettisen viitekehyksen tarkasteleminen vertailevasti.

Kiusaamista on kuvattu monissa erilaisissa teoksissa monin eri tavoin, joka tuo esille ilmiön moniulotteisuuden ihmisten elämässä. Esimerkiksi Pöyhönen (2021) kuvailee kiusaamista teoksessaan psykologi Dan Olweuksen määritelmän mukaisesti, jossa koulukiusaaminen koostuu kolmesta eri osatekijästä – aggressiivisesta käyttäytymisestä, pahan mielen tai harmin aiheuttamisesta, joita määrittelevät vallan epätasapaino, toistuvuus ja tahallisuus. Olweuksen (1992, 14–15) teoksessa kiusaamisen kerrotaan olevan tahallista pyrkimystä tuottaa toiselle vammoja tai epämiellyttävää oloa sekä sen sanotaan edellyttävän voimasuhteiden tasapainottomuutta. Turkka ja Saarholm (2021) luonnehtivat kiusaamisen olevan pitkittyneenä vainoamisen kaltaista, johon voimakkaasti kuuluu uhrin uhkaileminen sekä pelon aiheuttaminen.

Päivi Hamarus (2008, 29) puolestaan kertoo kiusaamisen olevan ilmiö, jossa kiusaaminen on väline oman aseman vahvistamisessa ja sen kautta haetaan valtaa, suosiota tai jotakin tiettyä asemaa. Myös Salmivalli (2016, 81) tuo tähän samansuuntaisen näkemyksen nostamalla esiin, että sellaisella lapsella tai nuorella, jolle kavereilta saatu ihailu, sen tuoma näkyvyys sekä valta ovat poikkeuksellisen tärkeitä asioita, on korostuneempi riski muiden kiusaamiseen. Statuksen tavoitteluun saatetaan käyttää keinona muiden lasten kiusaamista. Tässä yhteydessä sellainen luokkayhteisö, jossa valta sekä kavereiden keskinäinen suosio ovat tasaisesti jakautuneet – luovat epäedullisen pohjan kiusaamiselle. Ryhmän normit ovat myös yksi kiusaamisilmiöön esiintymiseen vaikuttavista tekijöistä luokkaympäristössä. (Salmivalli, 2016, 81–82, 84.)

Jos henkilöllä on jokin yhteisöstä eroava poikkeava piirre tai ominaisuus, on hänellä riski joutua kiusaamisen uhriksi, vaikka kyseinen piirre tai ominaisuus olisi positiivinen. Kiusaamisen uhreiksi joutuvat ihmiset kärsivät kiusaamisen kielteisistä seurauksista pahimmillaan vuosikymmenien ajan, näitä seurauksia voi olla muun muassa ahdistuneisuus, koulumenestyksen heikkeneminen, masennus tai yksinäisyys. Nämä mielenterveyden ongelmat saattavat johtaa myös muun muassa itsemurha-ajatuksiin tai itseä vahingoittavaan käyttäytymiseen. (Pulkkinen jne., 2023.) Lisäksi myös muilla kuin

kiusatuksi joutuvilla lapsilla saattaa esiintyä haitallisia seurauksia kiusaamisen esiintymisestä. Esimerkiksi lapset, jotka ovat kiusanneet muita, saattavat myöhemmin elämässään käyttää keinona muiden alistamista saavuttaakseen omia tavoitteitaan tai kiusaamista sivusta seuranneet lapset saattavat kokea turvattomuuden ja ahdistuneisuuden tunteita. (Salmivalli, 2016, 87–88.)

3.1 Aggressiivinen käyttäytyminen ja siihen liittyviä syitä

Cacciatore (2008, 8) erittelee, että muun muassa aggression tunne, vihaisuus, suuttumus tai raivostuminen ovat reaktioita, jotka eroavat kuitenkin aggressiivisesta käyttäytymisestä. Lisäksi teoksessa mainitaan (2008, 16), että useissa tilanteissa, joissa lapsi käyttäytyy aggressiivisesti muita kohtaan, lapsi on jollain tavalla pulassa. Myös Olweus (1992, 35) kertoo teoksessaan, että lapset ja nuoret peittävät useimmissa tapauksissa omaa ahdistuneisuuttaan ja turvattomuuttaan kovalla ja aggressiivisellä käyttäytymisellä. Pöyhösen (2021) teoksessa aggressiivista käyttäytymistä kuvaillaan olevan kahdenlaista, joista toisena oleva välineellinen aggressio, johtaa useimmissa tapauksissa kiusaamiseen. Välineellistä aggressiota käyttävät lapset ja nuoret pyrkivät käyttäytymisellään saavuttamaan tiettyjä päämääriä. (Pöyhönen, 2021.)

Voimakas dominoinnin tarve sekä impulsiivisuus ovat kiusaajalle luonteenomaisia piirteitä (Olweus, 1992, 35). Temperamenttipiirteistä, joita lapsuuden aikana esiintyy, esimerkiksi impulsiivisuus, heikko tahdonalainen säätely sekä alikontrolloiva temperamenttityyppi osoittautuvat muun muassa nuoruusajan käytöshäiriöiden ja aggressiivisuuden riskitekijöiksi (Pulkkinen, ym., 2023). Pulkkinen ym. (2023) lisäävät, että myös esimerkiksi perheväkivallan näkeminen eli perheen sisäiset konfliktitilanteet sekä kasvatustavat saattavat vaikuttaa nuoren taipumuksiin häiriökäyttäytymisen osalta. Myös (Olweus, 1992, 42) luettelee vanhemman negatiivisen perusasenteen lasta kohtaan tai vanhemman sietävyys lapsen aggressiivista käyttäytymistä kohtaan olevan vaikuttavia tekijöitä lapsen aggressiivisen reaktiomallin kehittämisessä.

Pulkkisen ja kumppaneiden (2023) teoksessa mainitaan aggressiivisesta käyttäytymisestä myös sellainen huomio, jonka mukaan yksilön sosiaalinen kompetenssi ja aggressiivinen käyttäytyminen eivät ole saman tilanteen kaksi ääripäätä, jossa yksilö voitaisiin määritellä vain sosiaalisesti taitavaksi tai aggressiiviseksi. Lisäksi on hyvä huomioida, miten yleistä on

esimerkiksi lapsen aggressiivisen käyttäytymisen tilannesidonnaisuus. Nuorilla ajoittain heikko toiminnanohjaus näyttäytyy tunteiden sekä käyttäytymisen säätelyn pettämisenä, joka taas vuorostaan ilmenee eritasoisina erehdyksinä. Muun muassa syy- ja seuraussuhteiden hahmottaminen on nuorilla vielä sellaisessa vaiheessa, että energian määrä saattaa voittaa ja siten johtaa erehdyksiin ja sellaisiin valintoihin, jotka osoittautuvat vääriksi. (Pulkkinen, ym. 2023.)

Lapsuudesta siirryttäessä nuoruuteen erilaisten normien, rajojen ja esimerkiksi auktoriteettien testaaminen kuuluu osaksi sitä hyvinkin olennaisesti (Turkka & Saarholm, 2021). Esimerkiksi väkivalta – ja konfliktitilanteet, joita tapahtuu varhaisnuorten keskuudessa, ovat harvoin suunniteltuja tai eivät usein aiheuta vakavia vahinkoja. Kehitys pitää sisällään oppimista sekä omien ja muiden rajojen tunnistamista, näissä tilanteissa keskeiseen rooliin nousee aikuisten antama tuki ja ohjaus. (Turkka & Saarholm, 2023, 23.)

3.2 Kiusaamisen eri muotoja

On monia muotoja, joilla kiusaaminen voi ilmentyä. Hamarus (2008, 45) erittelee teoksessaan kiusaamisen moniulotteista tyypittelyä. Aggressio, väkivalta, mobbaus, pennalismi ja simputus ovat esimerkiksi sellaisia käsitteitä, joilla kiusaamisen tapaa voidaan kuvailla, vaikkakin suomen kielessä kiusaamisesta käytetään vain vähän termejä. Lisäksi kiusaaminen voidaan jakaa epäsuoraan ja suoraan sekä fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen kiusaamiseen. Epäsuoralla kiusaamisella tarkoitetaan muun muassa selän takana puhumista, syrjintää tai juorujen levittämistä, kun taas suoralla kiusaamisella tarkoitetaan näkyvämpää kiusaamista, jossa kiusaaminen osoitetaan esimerkiksi fyysisesti tönimällä tai lyömällä kiusattua. Fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen kiusaamisen erot näyttäytyvät myös selkeinä. Fyysinen kiusaaminen osoittautuu usein aggression tai väkivallan keinoin kiusattua kohtaan, psyykkinen kiusaamisen näyttäytyy kiusattua satuttavina sanoina tai eleinä, kun taas sosiaalisessa kiusaamisessa kiusaajalla on pyrkimys vaikuttaa kielteisesti kiusatun sosiaalisiin suhteisiin. (Hamarus, 2008, 45–46.)

Osa kiusaamisen muodoista saattavat tehdä ilmiön vaikeasti havaittavaksi. Hamarus (2008, 48) mainitsee, että kiusaamisen ollessa epäsuoraa, esimerkiksi syrjimistä, sitä on haastavaa huomata sekä lisäksi siihen voi olla vaikeaa puuttua monesta näkökulmasta. Kiusattu voi kokea, ettei omalta luokalta hänelle löydy ystäviä. Myös Turkka ja Saarholm (2021)

luettelevat kiusaamisen eri muotoja, joista osa saattaa täyttää myös rikoksen tunnusmerkistöä. Näistä kiusaamisen muodoista esimerkiksi ryhmästä poissulkeminen eli ostrakismi on myös vallankäytön mekanismi, joka ei itsessään täytä rikoksen tunnusmerkistöä, mutta voi olla yksilölle hyvin vahingollista.

Hamarus esittelee teoksessaan myös saippauksen käsitteen, jolla tarkoitetaan sähköistä kiusaamista. Saippauksella eli sähköisellä kiusaamisella tarkoitetaan sananmukaisesti sähköisillä kanavilla ilmenevää kiusaamista. Teoksessa tulee myös esille, ettei Suomessa ole ollut vakiintunutta termiä kyseiselle kiusaamisen muodolle. (Hamarus, 2008, 71.) Kuten myöhemmin tutkielmassamme nousee esille, ajan kulumisen myötä sosiaalisessa mediassa tapahtuvalle kiusaamisella on löydetty uusia termejä. Esimerkiksi Oikeusministeriön (2019) ylläpitämä Rikosuhripäivystyksen nettisivu tarjoaa lapsille ja nuorille tietoa sekä toimintaohjeita somekiusaamiseen liittyen. Tämä somekiusaamisen käsite määritellään sosiaalisessa mediassa tapahtuvaksi häirinnäksi tai kiusaamiseksi.

4 KIUSAAMISEN EHKÄISEMINEN JA TURVALLISUUS

Tässä luvussa on tarkoituksena tarkastella teoreettisesti kouluympäristön turvallisuuskäsitteitä ja mahdollisia keinoja sekä menetelmiä, joiden avulla kiusaamista voisi mahdollisesti ennaltaehkäistä. Nämä luvussa esitellyt ennaltaehkäisevät keinot ja menetelmät voivat olla merkityksellisiä esiin nostettavaksi siten, että niillä voi olla kytköksiä muun muassa opettajien tietoihin sekä taitoihin.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (Opetushallitus, 2014, 27) luettelee osana perusopetuksen yhtenäisen toimintakulttuurin toimintatapoja esimerkiksi ystävällisyyden ja hyväntahtoisen käyttäytymisen arvostamisen. Lisäksi on keskeinen maininta väkivaltaan, rasismiin, kiusaamiseen, epäasialliseen käyttäytymiseen tai muun muassa muiden syrjintään puuttumisesta. Opetussuunnitelmassa myös linjataan yhdenvertaisuudesta ja tasa-arvosta, jossa tuodaan esille ajatus siitä, ettei samanarvoisuus tarkoita samanlaisuutta. (Opetushallitus, 2014, 27–30.) Koulu on paikka, jossa on mahdollista kohdata ja tavoittaa kokonaisia ikäluokkia, joka mahdollistaa kaikkien lasten ja nuorten osallisuuden kiusaamista ehkäiseviin toimiin. Tähän liittyen koulussa tapahtuva kiusaamisen ehkäisy on tehokasta monin tavoin, sillä lapsen kiusaamiseen eivät yksin vaikuta hänen yksilölliset ominaisuutensa, vaan myös opettajan sekä muun luokan toiminta. (Salmivalli, 2016, 89.)

Lisäksi yhteiskuntamme koulujen toimintaa ohjaa muun muassa Lasten oikeuksien sopimus, joka kansainvälisesti pyrkii turvaamaan lasten oikeuksia (Yleissopimus lapsen oikeuksista, 60/1991). Yleissopimus tuo muun muassa esille, että sopimusvaltiot ovat velvoitettuja toimimaan eri keinoin suojatakseen lapsia kaikenlaiselta vahingoittamiselta ja väkivallalta (Yleissopimus lapsen oikeuksista, 60/1991, 9 §). Myös artikkelit 28 ja 29 mainitsevat, miten sopimusvaltioiden tulee pyrkiä omalla toiminnallaan ehkäisemään esimerkiksi koulunkäynnin keskeytymistä sekä valmistamaan lapsia toimimaan vastuullisesti yhteiskunnassa ymmärryksen, rauhan, suvaitsevaisuuden sekä erilaisten ihmisryhmien ystävyyden hengessä.

4.1 Koulukiusaamisen riskit ja turvallisuus

Luokan sisällä tapahtuva kiusaaminen saattaa aiheuttaa kokonaisvaltaisesti niin paljon pelkoa, että jokainen luokassa saattaa ajoittain tai jatkuvasti pelätä joutuvansa kiusaamisen uhriksi. Myös tästä syystä tehokas keino, jossa oppilaat puuttuvat näkemäänsä kiusaamiseen, ei välttämättä esiinny luokan keskuudessa aikuisten kannustamisesta huolimatta. Kiusaamisen vaikutukset oppilaskulttuuriin ovat varsin merkittävät. Vaikutukset näkyvät esimerkiksi ilmiönä, jossa kiusaamiseen johtaneet syiden ja ominaisuuksien vastakohtat näyttäytyvät luokassa tavoiteltuina. (Hamarus, 2008, 75–76.)

Jos taas kiusaamisen vaikutuksia tarkastellaan yksilön näkökulmasta, näkyy kiusaaminen voimakkaimmin kiusatun elämässä. Kiusaaminen voi aiheuttaa pitkään jatkuneena vakavia henkisiä vahinkoja, jotka näkyvät erilaisina haasteina myös yhteiskunnan tasolla. (Hamarus, 2008, 76–77.) Turkka ja Saarholm (2021) tuovat esiin huolestuttavan piirteen, jossa haastavat kiusaamisen tilanteet johtavat voimakkaasti arkeen, sillä nuorten välillä tapahtuvat konfliktit vaikuttavat merkittävästi nuorten fyysiseen sekä psyykkiseen vointiin.

Äärelä ja Ruutu (2023, 92) luettelevat teoksessaan tekijöitä, jotka merkittävästi voivat vaikuttaa esimerkiksi nuorten riskiin keskeyttää peruskoulu. Näitä tekijöitä ovat kodin tai läheisten tukiverkon riittämättömyyden tai sen puuttumisen lisäksi koulussa tapahtuneet haastavat tilanteet, vaikeat ihmissuhteet, koettu paine olla ”normaali”, koettu yksinäisyys tai ulkopuolisuuden tunne, stressi, koulun kielteiseksi koettu ilmapiiri sekä koulussa tapahtuvat väkivalta-, konflikti- ja kiusaamistilanteet. Peruskoulun alkaessa eri tekijöiden myötä erilaiset haasteet ja ongelmat voivat korostua ja kasaantua. (Äärelä & Ruutu, 2023, 92–93.)

Kouluympäristön turvallisuuden näkökulmasta voidaan nähdä keskeiseksi nostaa esiin muun muassa Turkan ja Saarholmin (2021) maininta turvallisten ryhmien luomisesta lasten ja nuorten keskuudessa. Kuten aiemmin mainittu, Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (Opetushallitus, 2014, 79) määrittelee oppilashuollollisesta näkökulmasta oppilaan oikeuden turvallisuuteen, joka on oikeutena myös laissa määritelty. Turvallisten ryhmien muodostaminen ja ryhmäytyminen ovat tavoitteellisia prosesseja, jossa opettajakin on merkittävä osa ryhmää sekä sen toimintaa (Turkka & Saarholm, 2021). Pulkkinen ym. (2023) kertovat myös teoksessaan, että turvallinen ryhmä, luokan opettajan kyky pitää huolta sekä luottaa omaan opetukseensa auttavat lapsia oppimaan. Tähän kietoutuu lisäksi Hamaruksen teoksessaan esittelemä ajatus, jossa opettajan tulee ansaita luottamus jokaiselta ryhmältä, jonka kanssa työskentelee. Luottamuksen ansaitsemiseen taas olennaisesti kytkeytyy opettajan huolenpitiäminen ryhmään kuuluvista yksilöistä sekä siitä, ettei kukaan ryhmässä jää ulkopuolelle (Hamarus, 2008, 138).

4.2 Ennalta ehkäisevä toiminta eri näkökulmista

On monia kouluympäristössä toteutettavia keinoja, joilla esimerkiksi koulussa tapahtuvaa kiusaamista on mahdollista ennalta ehkäistä. Muun muassa Turkka ja Saarholm (2021) luettelevat, että esimerkiksi luokkien säännöllinen ryhmäyttäminen, tunnetaitojen kehittäminen, vertaissovittelijoiden hyödyntäminen sekä arjen kasvatuskeskustelut koulun aikuisten kanssa ovat yksittäisiä keinoja kiusaamisen ennaltaehkäisemiseen. Koulukiusaamisen mutkikkuus ilmiönä kuitenkin vaikeuttaa kuitenkin tehoavien ratkaisujen löytymistä kaikkiin kiusaamisen tilanteisiin. (Turkka & Saarholm, 2021.)

Muun muassa Veenstra, Lindeberg, Huitsing, Sainio ja Salmivalli (2014, 1141) toteuttivat tutkimuksen liittyen opettajan rooliin kiusaamisen vähentämisessä. Tutkimuksessa tuli ilmi, että mikäli opettajan tehokkuus kiusaamisen ehkäisemisessä ja siihen liittyvissä asenteissa näyttäytyy selkeästi oppilaille, se todennäköisesti vähentää kiusaamisen esiintymistä luokassa. Lisäksi opettajien suhtautuminen kiusaamisen ehkäisemiseen korreloi tehokkuuden kanssa. Myös Hamarus (2008, 77) tuo esille teoksessaan, että oppilaiden mielikuva oikeudenmukaisuudesta muovautuu osin siitä, miten kiusaamistilanteita käsitellään tai jätetään käsittelemättä ja tässä aikuisen rooli korostuu. Lisäksi Hamarus (2008, 139) mainitsee yhdeksi kiusaamista ehkäiseväksi toimeksi myös kodin ja koulun välillä toteutettavan yhteistyön.

Ennalta ehkäisevästä näkökulmasta voidaan myös tuoda esille poliisin monimuotoinen toiminta. Lain mukaan poliisin tehtävänä on muun muassa turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten ennalta estäminen. (Poliisilaki 872/2011, 1 §). Sisäministeriö (2020) on luonut julkaisun, jossa määritellään tarkemmin ennalta estävän toiminnan strategiaa. Yhtenä ennalta estävän toiminnan työmuotona on mainittu Ankkuri-toiminta (Sisäministeriö, 2020, 20). Alamommo ja Bergström (2023, 306) kuvailevat Ankkuri-toiminnan olevan moniammatillista, erityisesti nuorten hyvinvointiin ja rikosten ennaltaehkäisemiseen kohdennettua toimintaa. Lisäksi Turkka ja Saarholm (2021) nostavat esiin kehittämissuositusten, johon kuuluu esimerkiksi poliisin Ankkuri-tiimien vahvistaminen osana jo olemassa olevia ennalta estäviä rakenteita. Tätä olisi mahdollista tarkastella juuri konfliktien ratkaisemisen ja siihen liittyvän osaamisen näkökulmasta (Turkka ja Saarholm, 2021).

5 SOSIAALINEN MEDIA

Tämä luku pyrkii teoreettisesta näkökulmasta luomaan kuvaa muun muassa sosiaalisen median roolista yleisesti ihmisten elämässä. Sen lisäksi luvun tavoitteena on syventyä tarkastelemaan sosiaalisen median osuutta kiusaamisessa sekä erittelemään sosiaalisessa mediassa tapahtuvan kiusaamisen muotoja, jonka avulla on mahdollista luoda yhteyksiä tutkielmamme tutkimuskysymyksiin liittyen opettajien kokemuksiin asiasta.

Nykyisin valtaosa ihmisten ja varsinkin nuorten vapaa-ajasta kuluu jonkin median parissa. Nyky-yhteiskuntaa voidaankin kuvata medioituneeksi, joka tarkoittaa, että media määrittelee ihmisten arjen ja sosiaaliset instituutiot. Media ei siis enää vain välitä tietoa tai viesti asioista vaan pikemminkin rakentaa ja muovaa ihmisten elämää ja identiteettiä (Kangas ym., 2018, 35). Sosiaalinen media tarkoittaa verkkopohjaista viestintäalustaa, joka mahdollistaa käyttäjilleen vuorovaikutuksen muiden käyttäjien kanssa sekä oman sisällön jakamisen. Sosiaalisen median alustoja ovat esimerkiksi Facebook, Instagram, Twitter, Snapchat, TikTok ja YouTube. Sosiaalinen media liitetään vahvasti varsinkin nuoreen sukupolveen eli niin kutsuttuun Z-sukupolveen, jolla tarkoitetaan 1990–2005-luvulla syntyneitä. Kangas ja muut (2018, 37) mainitsevat artikkelissaan sosiaalisen sukupolviteorian, jonka mukaan yhteiskunnalliset olosuhteet, joissa kukin sukupolvi varttuu, määrittää tämän sukupolven yksilöiden käytösmalleja heidän loppuelämänsä ajan.

Nuorten kohdalla sosiaalisen median voidaan nähdä olevan eräänlainen konfliktien mahdollistaja, jossa konfliktit leviävät helposti laajalle alueelle hyvin nopeasti. Esimerkiksi yksilö voi saada sosiaalisen median välityksellä monilta tuntemattomiltakin ihmisiltä eri laajuisia uhkauksia tai joutua sellaisen kiusaamisen kohteeksi, joka aiheuttaa yksilössä voimakasta häpeää tai painetta. (Turkka & Saarholm, 2021.)

5.1 Sosiaalinen media identiteetin rakentajana

Kasvatuksen perustehtäviin kuuluu identiteetin eli minäkäsityksen rakentuminen. Matikainen (2008, 82) mainitsee teoksessaan, kuinka sosiaalinen media tarjoaa käyttäjälleen täysin uuden maailman oman identiteetin rakentamiseen. Matikainen (2008, 83) korostaa, kuinka identiteetti on sosiaalisessa vuorovaikutuksessa muuttuva ilmiö, joka on sidottu tiettyyn ajankohtaan. Lisäksi siinä on aina mukana sekä menneisyys että tuleva. Tähän identiteetin kokemukseen liittyy sen monitasoisuus, jotka voidaan eritellä herkemmin muuttuviin ja syvään juurtuneisiin tasoihin. Herkemmin muuttuviin tasoihin kuuluvat suhteet muihin ihmisiin, kun taas syvälle juurtuneet tasot viittaavat biologisiin ja aineellisiin resursseihin.

Salokoski ja Mustonen (2007, 56) tuovat esille artikkelissaan kuinka sosiaalisessa mediassa esiintyvät kuvat ja arvot vaikuttavat lapsen tai nuoren sosiaalisen identiteetin rakentumiseen sekä muokkaavat heidän käsityksiään esimerkiksi eri roduista, uskonnoista ja ammattikunnista. Lapset ja nuoret peilaavat itseään median muokkaamien käsitysten mukaan sekä luovat asioista ennakkokäsityksiä. Sosiaalinen media on niin kutsutulle toiselle digisukupolvelle, jolla viitataan 2000-luvulla syntyneisiin lapsiin, ensisijaisesti paikka, joka yhdistää heidät muihin sosiaalisiin ryhmiin sekä antaa mahdollisuuden ilmaista itseään monipuolisemmin (Kangas ym., 2018, 40). Matikainen (2008, 84) tuo esille sosiaalisen konstruktionismin näkökulman, jonka mukaan ihminen on sosiaalisen maailman tuote ja minäkäsitys rakentuu kielellisissä eli diskursiivisissa ja sosiaalisissa ympäristöissä. Sosiaalinen media onkin varsin otollinen identiteetin rakennuspaikka monipuolisella tekstuaalisella sisällöllään.

5.2. Kiusaaminen sosiaalisessa mediassa

Vuorovaikutus eri viestintäalustoilla on tuonut mahdollisuuksien lisäksi myös monia haittavaikutuksia, joista yksi näiden alusten välityksellä tapahtuva kiusaaminen. Kiusaamista sosiaalisessa mediassa tai termiä nettikiusaaminen on haastavaa tarkasti määritellä. Shariff (2008, 29) tuo esille teoksessaan kuinka nettikiusaaminen on teknologian kuten sähköpostin, puhelimen tai sosiaalisen median alustan kautta tapahtuvaa tahallista, toistuvaa ja vihamielistä käyttäytymistä yksilöä tai ryhmää kohtaan. Shariff (2008, 29–32) mainitsee lisäksi, kuinka nettikiusaaminen ei rajoitu vain lapsiin ja nuoriin vaan yhtä lailla aikuiset voivat olla sekä nettikiusaajia että netissä tapahtuvan kiusaamisen uhreja. Kowalski, Limber ja Agatston (2008, 61–62) kertovat kirjassaan, kuinka nettikiusaaminen ja perinteinen kiusaaminen jakavat samoja piirteitä kuten toistuvuuden, mutta niihin liittyy myös erottavia piirteitä. Esimerkki näistä erottavista piirteistä on kiusaamista todistavan yleisön koko.

Salokoski ja Mustonen (2007, 79) tuovat esille artikkelissaan anonymiteetin ongelman nettikiusaamisessa. Anonymiteetti voi madaltaa kynnystä pahantahtoiseen käytökseen muita kohtaan ja sen turvin voi olla helpompi loukata toista kuin kasvotusten olisi. Myös Kowalski jne. (2008, 62) mainitsevat teoksessaan nettikiusaajan anonymiteetin, joka mahdollistaa kiusaamisen missä ja milloin vain. Teknologia mahdollistaa nopeamman, huomaamattomamman ja ilkeämmän toiminnan, jonka vaikutukset voivat olla vakavat ja pitkäkestoiset. MLL:n toteuttaman 12–17-vuotiaiden nuorten nettikiusaamiskyselyn perusteella (MLL, 2021, 4–5) nettikiusaaminen on nuorten keskuudessa valitettavan yleistä ja monimuotoista. Tutkimuksen mukaan 50 % kyselyyn vastanneista nuorista kertoi itse joutuneensa nettikiusaamisen kohteeksi ja 80 % kertoi nähneensä verkossa muihin kohdistuvaa kiusaamista. Eniten kiusaamista tapahtui nuorten suosimilla alustoilla, kuten Snapchatissa, TikTokissa ja YouTubessa, joissa kiusaamisen muodot vaihtelivat. Myös Turkkala ja Saarholm (2021) nostavat esiin teoksessaan, että pahimmassa tapauksessa nuori voi saada itselleen tuntemattomilta ihmisiltä muun muassa tappouhkauksia, haukkuja tai kunnianloukkauksia.

5.3 Nettikiusaamisen muotoja

Mannerheimin lastensuojeluliiton kyselyyn vastanneet kertoivat eri tavoista kiusata sosiaalisen median alustoilla. Yleisin itseensä kohdistunut kiusaamisen muoto olivat ilkeät kommentit, nimittely ja haukkuminen, joita oli kokenut 39 % vastanneista. Noin viidennes vastaajista oli kokenut yksinäisyyttä ja porukan ulkopuolelle jättämistä kuten ryhmäkeskusteluista poistamista tai viestiketjuista ulkopuolelle jättämistä. Yhtenä kiusaamisen muotona mainittiin uhkailu, kiristäminen ja painostaminen. Tällaista toimintaa olivat esimerkiksi videoiden vihakommentit. Osa nuorista oli joutunut kohtaamaan seksuaalista häirintää esimerkiksi niin, että heitä vanhempi henkilö oli pyytänyt nuorta lähettämään itsestään alastonkuvia tai lähettänyt itse alastonkuvia nuorelle. Vastaajat kokivat ongelmallisena tuntemattomat kiusaajat, joiden henkilöllisyyttä he eivät tiedä tai saa selville. Nuoret kertoivat myös bottien ja erilaisten feikkiprofiilien huijausyrityksistä, jotka koettiin ahdistavina. (MLL, 2021, 6–8.) Kowalski ja muut (2008, 44) selventävät teoksessaan, kuinka nettikiusaaminen voi olla sekä suoraa että epäsuoraa toimintaa. Suorana toimintana voidaan pitää esimerkiksi herjaavan viestin lähettämistä suoraan uhrille ja epäsuorana toimintana sitä, että saa jonkun muun tekemään sen itsensä puolesta.

Kowalski ja muut (2008, 47–51) mainitsevat teoksessaan, että nettikiusaamista voi tapahtua myös internetin pelialustoilla, jossa kiusaaja toistuvasti häiriköi pelaajia tavoitteenaan vain kiusanteko eikä esimerkiksi itse peliin osallistuminen. Toisen salasanalla kirjautuminen ja sitä kautta negatiivisen tai yksityisen tiedon levittäminen uhrista sekä jonkin ikävän tai vaarallisen tapahtuman kuvaaminen ja sen jakaminen jossakin sosiaalisen median alustalla on netissä tapahtuvaa kiusaamista. Salokoski ja Mustonen (2007, 78) tuovat edellä mainittujen kiusaamismuotojen lisäksi esille sosiaalisessa mediassa tapahtuvan syrjinnän, uhrin nimellä esiintymisen sekä uhrin kuvien luvattoman muokkaamisen ja levittelyn.

6 MEDIAKASVATUS KOKONAISUUTENA

Tämän mediakasvatukseen liittyvän luvun tavoitteena on kuvailla mediakasvatusta sellaisista eri näkökulmista, jotka voivat kytkeytyä kouluympäristöön sekä opettajan työhön. Siten tämän luvun teoreettisesti luodut yhteydet tutkielmamme tutkimuskysymyksiin voidaan nähdä keskeisiksi.

Matikainen (2008, 13–14) määrittelee kasvatuksen pitkäaikaiseksi ja kokonaisvaltaiseksi ihmiseen vaikuttamiseksi, johon liittyy käytännöllistä toimintaa kuten ajattelua, havaintoja ja tekoja. Kasvatus on kasvattajan ja kasvatettavan välistä vuorovaikutusta ja sillä pyritään johonkin päämäärään eli kasvatus on tavoitteellista toimintaa. Suurin osa meistä on ollut kasvatuksen kohteena tai olemme itse olleet tavalla tai toisella kasvattajan roolissa. Kasvatus kulkee käsi kädessä koulutuksen, oppimisen ja opetuksen kanssa ja nykypäivänä verkko on yksi oppimisympäristöistämme, jolloin on tärkeää tarkastella sen roolia kasvatuksessa. Mediakasvatus voi olla tärkeässä roolissa sosiaalisessa mediassa tapahtuvan kiusaamisen ehkäisyssä ja siksi on oleellista tarkastella sen toteutumista ja toteuttamista koulussa. (Matikainen, 2008, 13–14.)

Mediakasvatuksen tavoitteena voidaan pitää sitä, että lapsi osaa käyttää eri medioita järkevästi omassa elämässään sekä ymmärtää ja tulkitsee kriittisesti eri medioiden sisältöjä. Lapsi oppii sekä vastaanottamaan että tuottamaan itse mediasisältöä sekä omaksuu mediatajun, joka tarkoittaa teknisten käyttötaitojen osaamista sekä faktan ja fiktion eron ymmärtämistä. (Martsola & Mäkelä-Rönholm, 2006, 122.) Merilampi (2014, 27) mainitsee teoksessaan mediakasvatukseen liittyviä jatkuvia muuttujia kuten teknisten laitteiden nopean kehityksen, opettajien täydennyskoulutuksen, oppilaiden media-asenteet, opetussuunnitelmat ja koulutuksen kansainvälistymisen, jotka kaikki omalta osaltaan vaikuttavat median ja kasvatuksen väliseen suhteeseen. Merilampi (2014, 31) puhuu myös mediakasvatuksesta viestinnän viidakkona, jossa lapsi tai nuori nähdään vaeltajana ja aikuinen kompassinkäyttäjänä ja kartanlukijana. Viestinnän viidakko eli media on ympäristö, johon meidän on sopeuduttava ja lapsista kasvatetaan ikään kuin tarzaneita tuonne viidakkoon.

6.1 Mediakasvatus opettajan työssä

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus, 2014) mediakasvatus kuuluu olennaisesti kahteen laaja-alaisen osaamisen alueeseen, monilukutaitoon sekä tieto- ja viestintäteknologiseen (TVT) osaamiseen. Monilukutaidolla viitataan muun muassa erilaisten tekstien tulkitsemisen ja tuottamisen ja taitoon. TVT-osaamista puolestaan kehitetään neljällä osa-alueella, joihin kuuluvat esimerkiksi keskeisten tieto- ja viestintäteknologisten toimintaperiaatteiden ja käsitteiden hallinta, omien tuotosten laadinta ja verkostoituminen. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (Opetushallitus, 2014, 23) mainitsee tieto- ja viestintäteknologian turvallisen ja vastuullisen käytön, joka liittyy oleellisesti koulujen toteuttamaan mediakasvatukseen piiriin. Niin mediakasvatusta kuin kasvattamista ylipäätään ohjaavat opetussuunnitelmaan kirjatut arvot: yhdenvertaisuus, tasa-arvo, demokratia ja tasa-arvo (Opetushallitus, 2014, 15).

Lasten ja nuorten arki, oppiminen ja kehitys kytkeytyvät voimakkaasti digitaalisten medioiden ympärille niissä vietetyn ajan vuoksi. Herkman (2007, 39) puhuu kirjassaan läpeensä medioituneesta kulttuuristamme, jossa mediakasvatuksen kysymykset on nostettava kriittisen kasvatuksen keskiöön. Tästä on mahdollista päätellä, että media vie siis suuren osan ajastamme eikä sen kasvatusvaikutusta lapsiin ja nuoriin voi jättää huomiotta. Tästä syystä media voi vaikuttaa myös negatiivisesti lasten ja nuorten hyvinvointiin esimerkiksi median ongelmakäytön, nettikiusaamisen ja haitallisten mediasisältöjen osalta. Opettajat ovat tärkeässä roolissa mediakasvatuksen toteuttajina kouluissa ja heidän pääasiallisena tehtävänä on pyrkiä ennaltaehkäisemään ja ratkaisemaan median käyttöön liittyviä ongelmia. Yksi keskeinen työkalu on yhteistyö muiden tahojen kanssa. (Kangas ym., 2018, 13–14.) Mediakasvatusta voivat koulujen lisäksi toteuttaa esimerkiksi nuoristyö, yksityiset yritykset, erilaiset kulttuurilaitokset ja media-alan toimijat. Useat media-alan projektit ovat ministeriöiden tai valtion viranomaisten rahoittamia (Mediakasvatusseura). Kangas ja muut (2018, 28) mainitsevat kaikkia mediakasvatusta toteuttavia tahoja yhdistäväksi haasteeksi oppilaiden empatiataitojen edistämisen niin itseilmaisussa kuin muiden ihmisten kohtaamisessa.

Kangas ja muut (2018, 20–22) korostavat kuinka mediakasvatuksen lähtökohtana kouluissa tulisi olla oppilaiden oma elämämaailma eli opetuksessa hyödynnettäisiin tietolähteitä, jotka ovat oppilaiden arjessa merkityksellisiä. Tällaisia voivat olla esimerkiksi erilaiset pelisovellukset, elokuvat, mainokset, sosiaalisen median alustat tai digitaaliset

oppimismateriaalit. Myös Herkman (2007, 51) kehottaa kirjassaan opettajia hyödyntämään opetuksessaan oppilaille tuttuja populäärikulttuurin ilmiöitä, jotka motivoivat ja tekevät oppimisesta aidosti mielekäästä. Mediakasvatuksen tueksi on tarjolla paljon verkkosivuja, materiaaleja, palveluja ja teemaviikkoja, joista opettaja voi poimia omaan työhönsä ja tapaansa toteuttaa mediakasvatusta sopivimmat (Kangas ym., 2018, 21).

6.2 Mediakasvatus käytännössä

Mediakasvatuksessa on hyvä ottaa huomioon jatkuva teknologioiden kehitys sekä niihin liittyvät trendit. Opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) julkaisemassa Medialukutaito Suomessa- linjausasiakirjassa (2019, 25) mainitaan mediakentälle ominainen laajentumisen ja muuttumisen ilmiö, joiden myötä mediaan liittyvä osaaminen muuttuu suhteessa tähän laajentumiseen ja muuttumiseen. Linjausasiakirja nostaa esiin, miten keskeistä mediakasvatuksessa on medialukutaitojen lisäksi kiinnittää huomiota myös muun lukutaidon muotoihin, kuten muun muassa moni-, digitaaliseen-, data- ja visuaaliseen lukutaitoon. Tämän lisäksi yksilön kyvyt liittyen esimerkiksi etiikkaan, moraaliin, empatiaan tai tunnetaitoihin ovat tärkeitä sekä ne liittyvät olennaisesti medialukutaitoon. (OKM, 2019, 25.)

Nykypäivän koulukulttuurissa medialla on keskeinen osa. Median ja koulun suhdetta voidaan tarkastella kahdesta näkökulmasta: mediaa voidaan käyttää oppimisen välineenä ja mediaa voidaan myös opettaa. (Opetushallitus, 2008, 27.) Koulussa opettajan odotetaan seuraavan mediassa tapahtuvia ilmiöitä sekä seuraavan median- ja viestintäkulttuurin kehitystä. Oppilaiden runsas median käyttö koulun ulkopuolella aiheuttaa tilanteen, jossa he saattavat tietää paljon enemmänkin kuin opettaja. Opettajan tulee kuitenkin tiedostaa, että on paljon mitä oppilaat eivät tiedä ja mitä heille pitää mediasta ja sen käytöstä opettaa. Oppilaille tulisi opettaa ennen kaikkea kriittistä suhteutumista erilaisiin medioihin ja koululla on mahdollisuus tarjota oppilaille luotettavista lähteistä hankittua asiaa, jota voidaan harjoitella tulkitsemaan ja samalla myös itse tuottamaan mediaan erilaisia tekstejä. (Opetushallitus, 2008, 29.)

Mediakasvatuksen toteuttamisessa on hyvä ottaa huomioon oppilaiden oma kokemusmaailma, jolloin opetus tulee lähemmäs oppilaita ja motivoi heitä eri tavalla. Mediakasvatuksen toteuttamisessa on mahdollisuuksia pienistä keskusteluista aina oppiainerajat ylittäviin laajempiin oppimiskokonaisuuksiin. Opettajat ovat kouluissa

mediakasvattajia, vaikka eivät aina itseään sellaisiksi mieltäisi. Esimerkiksi puhelimen käytön rajoittaminen koulupäivän aikana on mediakasvatusta. Opettaja viestii mediakasvatuskäytännöllä erilaisia arvoja kuten mikä on tärkeää, mikä vähemmän tärkeää, mikä hyödyllistä kasvuille ja kehitykselle ja mikä haitallista. Arvokasvatus mainitaan myös opetussuunnitelmassa. (Kangas ym., 2018, 20–21.)

Merilampi (2014, 127–128) kääntää kirjassaan ajatuksen mediakasvatuksesta ylösalaisin ja pohtii mitä mediakasvatus ei ole. Mediakasvatuksessa ei Merilammen mukaan ole kyse välineistä tai tekniikasta vaan tärkeämpää ovat mediaan liittyvät sisällölliset kysymykset. Mediakasvatuksessa korostuu elastisuus eli se ei ole yksipuolista vaan kaksisuuntaista opettajan ja oppilaiden välillä. Opetuksessa tärkeää olisi vuorotella teorian ja käytännön välillä. Mediakasvatusta ei tulisi nähdä irrallisena osana vaan punaisena lankana, joka kulkee läpi kaiken koulutyöskentelyn. Merilampi (2014, 129) tiivistää mediakasvatuksen kommunikatiiviseksi, suvaitsevaiseksi ja analysoivaksi työkaluksi, joka auttaa terveen itsetunnon ja eheän maailmankuvan rakentamisessa.

7 TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimuskysymyksiemme avulla olemme halunneet selvittää, millaisia näkemyksiä eri kokemustason opettajilla on oppilaiden välillä tapahtuvasta koulukiusaamisesta, sosiaalisesta mediasta sekä mediakasvatuksesta. Lisäksi tutkielmamme pyrkimyksenä on tarkastella erilaisia esille nousevia kokemuksia ja ajatuksia. Nämä kokemukset ja ajatukset liittyvät pääasiassa sosiaalisen median osuuteen nykyajan koulukiusaamiseen nähden, mediakasvatuksen merkitykseen sekä myös sen osuuteen nettikiusaamisen ennalta ehkäisyssä.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten yläkoulun opettajat näkevät koulukiusaamisen?
2. Millaisia ajatuksia yläkoulun opettajilla on sosiaalisen median käytöstä nuorilla ja sen yhteyksistä koulukiusaamiseen?
3. Millaisen merkityksen yläkoulun opettajat näkevät mediakasvatuksella?

8 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Seuraavassa kappaleessa kerromme tutkimuksemme toteuttamisesta. Miten aineisto on kerätty, ketä tutkimukseen osallistui, miten analysoimme aineiston sekä pohdimme tutkimuksemme eettisyyttä.

8.1 Aineistonkeruumenetelmä

Tämän tutkielman idea perustuu pääasiassa koulukiusaamisen ja sosiaalisen median yhteyksien selvittämiseksi yläkoulun opettajien näkökulmasta. Päätimme tehdä laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen, sillä siinä pyritään tarkastelemaan kokonaisvaltaisesti tutkittavaa ilmiötä. Usein laadullisen tutkimuksen aiheena on jokin yhteiskunnallisesti tärkeä tai pinnalla oleva ilmiö (Kallinen & Kinnunen, 2021). Tutkimuksemme aihe eli kiusaaminen on ajankohtainen aihe lähes aina koulumaailmasta puhuttaessa. Halusimme lisäksi tutkimukseemme tuoreen näkökulman sosiaalisen median merkityksestä koulukiusaamisessa. Laadullisessa tutkimuksessa on perinteisesti arvostettu subjektiivutta, toimijuutta sekä näkökulmaisuuutta. Keskiössä ovat tavat, joilla ihmiset tuottavat merkityksiä erilaisissa konteksteissa. (Kallinen & Kinnunen, 2021.)

Laadullisessa tutkimuksessa tutkijat ovat usein suorassa kontaktissa ihmisiin tai asioihin, joita he tutkivat. Lisäksi tavoitteena on tavoittaa ihmisten ajatukset mahdollisimman aitoina, siten kuin he ovat ne kokeneet. (Kallinen & Kinnunen, 2021.) Aineistonkeruu toteutettiin puolistrukturoituna haastatteluna, jossa kysymykset laaditaan etukäteen ja ne esitetään haastateltaville samassa muodossa. Haastateltavien vastaukset ovat vapaamuotoisia ja ne voidaan esittää niin laajasti kuin on tarve. (Kallinen & Kinnunen, 2021.) Teemahaastattelussa edetään usein ennalta valittujen teemojen varassa ja korostetaan ihmisen tulkintoja asioista sekä vuorovaikutuksessa syntyviä merkityksiä (Tuomi & Sarajärvi, 2013, 75). Haastattelurungon rakensimme kolmen eri teeman mukaan: kiusaamisen yleisesti, sosiaalinen media sekä mediakasvatus. Kysymykset olivat kaikille samoin muotoiltuja, mutta joidenkin haastateltavien kohdalla esitimme myös tarkentavia kysymyksiä.

Puusa (2020) kuvailee haastattelun antavan menetelmänä periksi, mutta tärkeää on pohtia minkä tahansa menetelmän käyttöä, jotta sen avulla on mahdollista vastata tutkimuksen tavoitteisiin ja tutkimuskysymyksiin. Hamarus (2008, 91) nostaa esiin että, opettajat ovat

keskeinen osa koulumaailman sosiaalista verkkoa, sillä heidän työajastaan suuri osa menee oppilaiden parissa. Kyseisen huomion perusteella opettajat voidaan nähdä keskeiseksi ihmisryhmäksi koulussa tapahtuvan kiusaamisen tarkasteluun.

8.2 Tutkimukseen osallistujat

Tähän Pro gradu -tutkielmaan osallistui yhteensä kuusi yläkoulun opettajaa. Tuomi & Sarajärvi (2013, 85) mainitsevat teoksessaan kuinka laadullisessa tutkimuksessa aineiston koko on pieni tai vähäinen määrälliseen tutkimukseen verrattuna. Haastateltavat olivat sekä yläkoulun aineenopettajia että luokanopettajia ja heidän kokemuksvuotensa opettajana työskentelyssä vaihtelivat muutamasta vuodesta kymmeneen vuosiin. Laadullisessa tutkimuksessa tärkeää on, että henkilöt, joilta tietoa kerätään tietävät tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon ja siksi tutkimukseen valittujen tulee olla tarkasti harkittuja ja tarkoitukseen sopivia (Tuomi & Sarajärvi, 2013, 86). Tämän vuoksi valitsimme haastateltaviksi sellaisia opettajia, joilla oli kokemusta kiusaamisesta joko omassa luokkaympäristössä tai kouluympäristössä ylipäätään.

Olimme yhteydessä haastateltaviin alun perin sähköpostitse, mutta lopulta suurimmalta osalta kysyimme halukkuutta osallistua suoraan kasvotusten. Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina sekä paikan päällä molempien haastattelijoiden läsnä ollessa että Teamsin välityksellä. Haastattelurungon olimme lähettäneet etukäteen opettajille, jotta he olivat saaneet halutessaan valmistautua etukäteen. Kaikki haastattelut nauhoitettiin erillisellä laitteella ja nauhoitteet siirrettiin omaan tiedostoonsa.

8.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Hirsjärvi ja Hurme (2022) määrittelevät teoksessaan tutkimuksiin liittyviä eettisiä näkökulmia ja nostavatkin esiin, että tutkimuksissa, joissa ihmiset ovat tavalla tai toisella keskiössä, on eettisestä näkökulmasta huomionarvoista pohtia informointiin perustuvaa suostumusta, luottamuksellisuutta, seurauksia ja yksityisyyttä. Puusa (2020) kiteyttää, että on keskeistä huomioida haastattelun luonne, jossa haastattelun toteuttaja tekee aina tulkintoja haastateltavan omasta tulkinnasta tiettyyn ilmiöön, asiaan tai tapahtumaan liittyen.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK, 2023) laatimat ihmistieteiden eettiset periaatteet korostavat haastateltavien itsemääräämisoikeutta. Tämä tarkoittaa vapaaehtoisuutta eli haastateltava itse päättää haluaako hän osallistua haastatteluun sekä siitä mihin kysymyksiin hän haluaa vastata. Tutkimuseettiset periaatteet korostavat lisäksi tietosuojaa, sitä miten haastateltavat esitetään julkaisuissa sekä aineiston säilyttämisen periaatteita. Hyvässä tutkimusetiikassa tutkimuksen tekijät kantavat vastuun eettisten periaatteiden noudattamisesta ja näin varmistetaan, ettei tutkimukseen osallistuneita ihmisiä vahingoiteta millään tavalla.

Hirsjärvi & Hurme (1982, 128) puhuvat kirjassaan laadullisen tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttavista tekijöistä. Tärkeää on muistaa, että esimerkiksi tutkimuksen haastattelua ei voida pitää irrallisena osana vaan tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa keskitytään koko tutkimusprosessiin. Hirsjärvi ym. (2012, 231) mainitsevat teoksessaan tutkimuksen luotettavuuteen liittyvät termit reliabelius ja validius. Reliabelius tarkoittaa toistettavuutta, jolloin tarkastellaan mahdollisuutta, jossa tutkimuksen mittaustulokset toteutetaan toisen henkilön toimesta ja saadaan samanlaiset tulokset. Validius puolestaan tarkoittaa tutkimusmenetelmän kykyä mitata oikeaa asiaa. Huomioitavaa on, että ihmisten antamat näkemykset jostakin tutkittavasta ilmiöstä ovat ainutlaatuisia eikä välttämättä siis toistettavissa. Luotettavuutta on kuitenkin pystyttävä jollakin mittarilla arvioimaan ja yksi keino siihen on tutkijoiden tarkka ja yksityiskohtainen selostus tutkimuksen eri vaiheista ja siitä, miten lopputulokseen on päästy. (Hirsjärvi ym., 2012, 232.)

Tuomi & Sarajärvi (2013, 135–136) muistuttavat luotettavuuden arvioinnissa myös puolueettomuudesta. Puolueettomuus tarkoittaa esimerkiksi sitä, miten haastattelija pyrkii ymmärtämään haastateltavan vastauksia. Tavoitteena on kuulla haastateltavia itsenään eikä vastausten tulkintaan saisi vaikuttaa haastateltavan omat näkemykset, sukupuoli, poliittinen näkemys, kansalaisuus, ikä tai muut asiat. Todellisuudessa laadullisessa tutkimuksessa tutkija on tutkimuksen luoja sekä tulkitsija, joten täysin ei voida luottaa siihen, ettei haastattelijan omat tulkinnat vaikuttaisi tutkimustuloksiin. Luotettavuuden kriteereihin voidaan lukea myös ulkopuolinen henkilö tutkimuksen tarkastajana sekä se, että tutkija ottaa huomioon mahdolliset ulkoiset tekijät tai muut tutkimukseen ennustamattomasti vaikuttavat tekijät. (Tuomi & Sarajärvi (2013, 138–139.)

8.3 Aineiston analysointi

Lähdimme analysoimaan aineistoamme aineistolähtöisen analyysin keinoin. Aineistolähtöinen analyysi on karkeasti jaoteltuna kolmivaiheinen: aluksi haastattelut kuunnellaan läpi ja kirjoitetaan auki, seuraavaksi aineisto ryhmitellään ja lopuksi etsitään samankaltaisuuksia ja erilaisuuksia, joista voidaan muodostaa ylä- ja alaluokkia (Tuomi & Sarajärvi, 2013, 108–109). Etsimme paljon kiusaamisesta ja sosiaalisesta mediasta tehtyjä aiempia tutkimuksia, joten osaltaan myös teoriaohjaava analyysi sopii osaltaan tutkimukseemme. Siinä analyysi ei pohjaudu suoraan teoriaan, mutta aikaisempi tieto voi auttaa aineiston analyysin etenemisessä (Tuomi & Sarajärvi, 2013, 96).

Hirsjärvi, Remes & Sajavaara (2012, 224) kertovat kirjassaan kuinka varsinkin laadullisessa tutkimuksessa aineiston analyysi koetaan usein haastavaksi, mutta siihen ei ole tiukkoja sääntöjä olemassa. Pää tavoitteena on valita sellainen analyysitapa, joka mahdollisimman hyvin tuo vastauksen tutkittavaan ongelmaan, tässä tapauksessa opettajien ajatuksiin koulukiusaamisesta sekä sosiaalisen median vaikutuksesta koulukiusaamiseen. Esimerkiksi Hyvärinen, Nikander ja Ruusuvuori (2010) taas kuvailevat, että laadulliselle tutkimukselle on ominaista, että kerätty aineisto sekä tutkimusongelma keskustelevat keskenään. Tutkielmamme tutkimusongelma rakentuu tutkimuskysymyksistämme, joihin keräämällämme aineistolla pyrimme vastaamaan.

Haastatteluaineistomme analyysin aloitimme litteroimalla sen. Litterointi voi tapahtua tutkijan oman näkemyksen mukaan, mutta sen tarkoituksena on jäsentää, mitä aineistossa käsitellään ja toimia tekstin kuvailun apuvälineenä (Tuomi & Sarajärvi, 2013, 92). Kirjoitimme puhtaaksi kaiken haastatteluaineiston, josta lähdimme työstämään sitä eteenpäin. Litteroinnin jälkeen aloitimme aineistomme luokittelun, joka on yksinkertainen tapa jäsentää aineistoa. Luokittelussa aineistosta etsitään erilaisia luokkia ja katsotaan, montako kertaa jokainen luokka esiintyy. (Tuomi & Sarajärvi, 2013, 93.) Haastattelun keinoin saatu laadullinen materiaali on mahdollista tuoda lähelle lukijaa, lisätä siten esimerkiksi sen läpinäkyvyyttä sekä mahdollistaa uudelleentulkintaa ja -analysointia (Hyvärinen, Nikander & Ruusuvuori, 2010).

Koska aineistonkeruumenetelmämme oli puolistrukturoitu haastattelu, jossa olimme etukäteen järjestäneet haastattelukysymykset eri teemojen alle, etsimme eri teemoista nousevia yksittäisiä sanoja tai ilmauksia. Myös Hirsjärvi & Hurme (1982, 115) puhuvat teoksessaan siitä kuinka laadullisessa sisällönanalyysissä voidaan seurata jotakin teemaa

tai tutkia montako kertaa yksittäiset sanat esiintyvät haastatteluissa. Tällaisia toistuvia teemoja omassa haastatteluaineistossamme olivat esimerkiksi opettajien yhtenevät näkemykset vähäisistä keinoista puuttua sosiaalisessa mediassa tapahtuvaan kiusaamiseen. Toistuvia yksittäisiä käsitteitä haastatteluissamme puolestaan olivat esimerkiksi eri sosiaalisten median alustojen nimet (kuten TikTok, Snapchat ja Whatsapp). Näiden lisäksi haastatteluaineistossamme esiin nousivat kiusaamista kuvailevat käsitteet, kuten fyysinen ja henkinen sekä muut kiusaamiseen ja sosiaaliseen mediaan kytkeytyvät käsitteet, kuten rajat, roolit, sisältö ja säännöt.

9 TULOKSET

Kuten aiemmin mainittu, tutkielmamme tulokset ovat esiteltynä pääasiassa haastattelun teemojen sekä tutkimuskysymysten mukaisesti, esiin on kuitenkin nostettu myös yhteneväisyyksiä haastateltujen opettajien esille tuomien mainintojen perusteella. Haastattelussa hyödynnetyt teemat pohjautuivat kiusaamisen ilmiöön yleisesti, sosiaaliseen mediaan ja nettikiusaamiseen sekä mediakasvatukseen. Näiden teemojen pohjalta pyrimme vastaamaan tutkimuskysymyksiimme ja nostamaan esille opettajien näkemyksiä niihin liittyen.

Toteuttamaamme haastatteluun osallistui yhteensä 6 opettajaa. Näiden haastatteluun osallistuneiden opettajien työuran kesto vuosina vaihteli noin 5 ja 33 vuoden välillä. Keskiarvollisesti haastateltujen opettajien työuran kesto oli noin 14,5 vuotta. Eri kokemustason opettajilla oli useita kokemuksia koulussa tapahtuvan kiusaamisen ilmiöistä ja moni haastatelluista opettajista toi esiin huolen kiusaamisen ilmiön muuttumisesta vuosien aikana. Näitä kokemuksia ja huolia pyrimme tuomaan esiin seuraavissa kappaleissa, joissa esittelemme haastattelun menetelmällä saamiamme tuloksia.

9.1 Kiusaaminen koulussa

Yhden tutkimuskysymyksemme ohjailemana pyrimme tarkastelemaan opettajien näkemyksiä koulukiusaamisesta. Haastattelu menetelmänä sekä haastattelukysymysten rakentaminen tutkimuskysymysten teemoihin kietoutuen antaa meille mahdollisuuden analysoida saamiamme vastauksia tutkimuskysymyksen näkökulmasta. Haastattelusta

saadun aineiston mukaan kaikilla opettajilla oli kokemuksia oppilaiden välillä tapahtuvasta kiusaamisesta omassa luokkaympäristössään. Näimme myös yhteyksiä teoreettisen kehyksen luomiin kuvauksiin ja määritelmiin, joita kiusaamiseen liittyy.

Näissä seuraavissa lainauksissa nousee esiin se kiusaamisen piirre, jossa ilmiön tunnistaminen nuorten keskuudessa voi olla haastavaa ja nuoret saattavat vedota erilaisiin tekijöihin, joilla pyritään poistamaan toiminnan tai käyttäytymisen vakavuutta. Seuraavissa lainauksissa on esiteltyjä ajatuksia, joita haastateltavat opettajat O1, O3 ja O4 esittelivät haastattelussa. He mainitsivat, miten kiusaamista saatetaan oppilaiden toimesta kuvailla vain leikiksi sekä opettajilla saattaa muun muassa sen vuoksi olla kouluarjessa haasteita havainnoida kiusaamistilanteita tai joissain tapauksissa tunnistaa, milloin kyse on sellaisesta kiusaamisesta, johon pitää puuttua:

”On niinku leikin varjollakin tönimistä ja tai niinku vedotaan siihen ikään kuin se olisi semmoista leikkiä, mutta että eihän se nyt siitä yleensä ainakaan kaikkien mielestä sitä oo.” (O1)

”Tota vielä niinku yläkoulun oppilaat, osa on tosi fyysisiä ja että siis ne käytännössä niinku käy toistensa päälle, että ne painii... Ja mitä ne niinku tekee sieltä siis alaluokilta lähtien, mutta et onko se semmoista kiusaamista niin siihen on niinku paha, että tietysti mä tiedän, että ne ei välttämättä niinku aina varmaan ole tota kaikille osapuolille ihan sitten kivoja tilanteita.” (O3)

”No se voi olla esimerkiksi, tällästä tosi hankalaa, kun tota yleensä esitetään vaan läppää, tällänen läppä juttu on tällainen tyypillinen, mut se voi olla esimerkiksi just semmoista niin kun sanotaan joitakin asioita, kommentoidaan erilaisia asioita, että opettajana on välillä vaikea tietää, että mikä on niinku heidän omaa sisäpiirijuttua. Milloinkohan se raja milloin pitää puuttua millon ei.”

(O4)

Haastattelun myötä on selkeää, että kiusaaminen on ilmiönä monimuotoinen ja esimerkiksi Hamaruksen (2008) esittelemät kiusaamisen muodot tyypittelevät kiusaamista sen ominaisuuksien kautta. Lisäksi aiempiin mainittuihin haastattelulainauksiin viitaten korostuu myös uudelleen se piirre, jossa esimerkiksi sosiaalisessa mediassa tapahtuvat

kiusaamistilanteet tai epäsuoraksi kiusaamiseksi katsotut tilanteet voivat olla opettajille vaikeita huomata. Kiusaaminen on näyttäytynyt haastatelluille opettajille esimerkiksi suorana ja epäsuorana, kuten esimerkiksi fyysisenä väkivaltana ja haukkumisena, mutta myös syrjintänä ja selän takana puhumisena. Tämä on huomionarvoista teoreettisen viitekehiksemme näkökulmasta, jossa tyypittemme kiusaamisen erilaisia muotoja. Haastateltavista opettajista kaikki toivat esiin näitä kiusaamisen muotoja seuraavin näkemyksin:

”No hyvin tyypillisiä on niinku tämmöiset ulkopuolelle jättämiset, ehkä sitten ikävät niin kun haukkuminen tai selän takana puhuminen. Sitten on ihan jonkun verran välillä jotain fyysisiä. Ehkä se on enemmän semmoista niinku pientä nahistelua useimmiten. Ja sitten on tietysti nykypäivänä just sitä sosiaalisessa mediassa esimerkiksi.” (O1)

”Fyysistä kiusaamista eli semmoista niinku huitomista, lyömistä. Mutta sitten semmoista niinku sanatonta viestintää, ilmeitä, eleitä. Näkee ilmeistä, että vähän niinku ylenkatsotaan jonkun toisen vastausta tai sanomista tai tekemistä hiukan jotain nimittelyä tai tämmöistä. Mut ei niinku semmoista suoraa niin sanotusti helposti havaittavaa niin semmoista aika vähän. Se on niinku semmoista epäsuoraa, paitsi sitten tää tämmöinen fyysinen.” (O6)

”Että tosi paljon tietenkä ehkä se kiusaaminen on semmoista niinku että sitä ei välttämättä just opettaja ei näe. Se voi olla just tämmöisiä, niin kun merkitseviä katseita tai sellaista niinku mistä ei aina niinku voi tietää, mitä siellä on taustalla.” (O4)

Haastatelluista opettajista O5 sekä O2 nostivat esiin tiettyjä sukupuoleen liittyviä huomioita:

”Tai sitten se voi ihan mennä siihen, että joku läpän heittäminen on mennyt semmoiseksi, että tytöt nyt ei välttämättä väkivaltaisia ole, mutta sitten voidaan heittää toisen reppuun roskikseen ja tämmöisiä juttuja. Levitellään salaisuuksia ja muuta, että pääosin niinku toisen haukkumista. Sitten semmoiset yleisimmin tai sitten myöskin se, että jätetään kaveriporukan ulkopuolelle.” (O5)

”Sanotaan näin, että kun pojat kiusaa toinen toisiaan niin ne on helppo ratkaista. Siinä tulee valitettavasti välillä nyrkit, mutta sen jälkeen, kun se käsitellään, niin se niinku sovitaan ja se loppuu. Ja tytöillä vaikka sovitaan, niin pinnallisesti ehkä sovitaan tai se näyttää siltä. Ja sitten se kuulet niinku myöhemmin, että sama asia jäänyt sinne niinku edelleen jäytämään ja siihen palataan joka ikisen mahdollisen kohdan aikana. Se tulee aina uudestaan, uudestaan ja uudestaan. Ja sanotaan niin, että tytöt osaa piilottaa sen paljon paremmin sitten.” (O2)

Esimerkiksi haastateltavat O3 ja O4 taas mainitsivat yhtenäisen näkökulman, jossa kiusaaminen voi näyttäytyä myös esimerkiksi ryhmästä poissulkemisena:

”Mutta ehkä semmoista kiusaamista, niin sellasta ehkä niinku osittain poissulkemista. Sen tyyppistä, että mielellään niinku pienissäkin ryhmissä ja sitten haluttaisiin vielä valkata ne, kenen kanssa tehdään töitä.” (O3)

”Enemmän saa tämmöistä kommentointityyppistä tai sitten ei haluta mennä jonkun viereen istumaan. Tai jos tehdään vaikka jotain ryhmätyötä niin ne ilmoittaa suureen ääneen, että toinen ei halua jonkun kanssa tehdä.” (O4)

Näiden huomioiden avulla voisi olla mahdollista perustella esimerkiksi sitä, että opettajilla on suhteellisen selkeä ja yhtenäinen kuva siitä, että on olemassa erilaisia kiusaamisen muotoja ja millaista kiusaamista loppujen lopuksi on.

Haastateltavista O1 ja O5 nostivat esiin sosiaalisen median kiusaamistilanteissa.

”No on ja nimenomaan just se sosiaalisen median tulon kautta, että ennen ne oli niitä tilanteita, että otettiin ne oppilaat tähän keskustelemaan ja yleensä sai sillä selvitettyä ainakin jossain määrin. Mutta että on hyvin niinku laajoja sitten jo, että kun joku asia on levinnyt siellä sosiaalisessa mediassa ja sitä on niinku hyvin vaikea tietää mitä siellä sitten on tapahtunut.” (O1)

”Joo on eli sosiaalisen median jutut on lisääntynyt ihan todella paljon ja myös niinku nykyään ne on nuoremmilla, mitä ne oli ehkä ennen. Ja niitä myös

tuodaan ehkä herkemmin kouluun selvitettäväksi, mitä on tapahtunut vapaa-ajalla ja sitten sen rajan vetäminen on kyllä tosi vaikeata. Ja kun lähdet selvittämään jotain koulussa tapahtuvaa kiusaamista, niin monesti se on myöskin levinnyt jo siellä sosiaalisen median kautta ja se leviää vapaa-ajan harrastuksissa ja muissa.” (O5)

Yllä oleviin haastateltavien O1 sekä O5 kommentteihin kietoutuen, muun muassa Turkka ja Saarholm (2021) nostavat esiin teoksessaan, että sosiaalinen media saattaa tehdä mahdolliseksi erilaisten tilanteiden nopean leviämisen. Sosiaalisessa mediassa esimerkiksi tiedon nopea leviäminen saattaa vaikeuttaa tietyiltä osin opettajan työtä ja voi olla hyvinkin monitulkintaista, mikä tieto on muun muassa valheellista.

Kiusaamisen muutoksiin liittyen haastateltavat O2, O4 ja O6 nostavat esiin esimerkiksi yleisen käyttäytymisen muutokset nuorten keskuudessa, sosiaalisen median roolin kiusaamisen ilmiön muuttumisessa sekä henkisen kiusaamisen lisääntymisen suhteessa fyysiseen:

”Fyysinen on varmaan vähentynyt, henkinen on niinku lisääntynyt ja nimenomaan nettikiusaaminen on lisääntynyt. Mutta nettikiusaaminen oli lisääntynyt tosi paljon ja vaikka se periaatteessa ei tapahdu kouluaikoina niin tänne kouluun ne tulee sitten selvitettäväksi.” (O2)

”No siis kyllä ihan selkeästi tää some on niinku tuonut siihen tuon oman lisäulottuvuuden.” (O4)

”Semmoinen yleinen käyttäytyminen ja muu on ehkä muuttunut, että se niinku epäkohtelias puhe ihan ketä tahansa kohtaan, niin se on niinku yleisempää. Ja ikään kuin niinku yleisesti mukamas hyväksyttävämpää että sellaista on.” (O6)

Muun muassa näiden haastateltujen opettajien esittelemät näkemykset voisivat perustella sosiaalisen median yhteyttä nykyajan koulukiusaamisen, mutta myös esittää muita haasteita, joita nuorten kohtaamaan kiusaamiseen sekä käyttäytymiseen liittyy. Haastateltava O2 esittelee esimerkiksi näkemyksen myös koronan vaikutuksiin liittyen. Koronan vaikutusten näkymistä oppilaiden voinnissa tai koulukiusaamisessa on jo ehditty

tutkimaan, mutta vaikutuksia voi olla silti haastavaa arvioida kokonaisvaltaisesti. Myös yleisesti opettajat O2, O4 sekä O6 mainitsevat, miten sosiaalinen media on luonut kiusaamiselle laajemman alustan ja siten lisännyt nettikiusaamista, mutta esiin nousee kuitenkin myös yleisen käyttäytymisen muuttuminen nuorten keskuudessa.

9.2 Sosiaalinen media

Toinen tutkimuskysymyksemme keskittyy tarkastelemaan yläkoulun opettajien ajatuksia nuorten sosiaalisen median käyttöön sekä millaisia yhteyksiä opettajat kuvailevat sosiaalisessa mediassa olevan koulukiusaamiseen. Tulosten mukaan haastatelluista opettajista esimerkiksi O1, O2, O3, O4 sekä O5 tunnistavat sosiaalisen median kasvavan roolin nuorten elämässä, mutta kokevat sen myös lisänneen epäsuoraa kiusaamista tai sen mahdollisuutta:

“Kyllä se on niinku kasvavassa roolissa mun mielestä ollut vähän ja se nimenomaan hankaloittaa tosi paljon sitä koulukiusaamisen selvittelyä ja sitten sillä tavalla, että mikä kaikki sitten on koulukiusaamista. Että missä kohtaa menee se raja sitten ja että kuinka on paljon koulun pitää suitsia sit sosiaalisen median käyttöä, mikä tapahtuu vapaa-ajalla. Se kuitenkin sitten vaikuttaa siellä koulussa.” (O1)

“No kyllä mä ajattelen niin että se tuottaa sitä ulkopuolisuutta lapsille ja nuorille. Ja sitä sellasta, että ikään kuin siellä pystytään aika hyvin pois sulkemaan. Ja jotenkin sitten luomaan niitä semmoisia ryhmiä niitä, jotka kuuluu meihin ja sitten on niitä, joita ei oteta mukaan.” (O3)

“No mun mielestä sillä on aina vain isompi rooli, koska niin paljon tapahtuu just siellä. Se ei ole välttämättä semmoista samanlaista niinku paikalla on tapahtuva kiusaaminen, vaan nimenomaan se mikä tapahtuu tuolla.” (O4)

Ja muun muassa haastateltavat O2 ja O5 korostavat tässä yhteydessä sitä, miten sosiaalinen media nimenomaan madaltaa kynnystä sanoa asioita yleisesti tai hyödyntäen anonymiteettiä:

“No se nettikiusaaminen niin se kun heidän mielestään ei ole mitään sääntöjä missään niin sitä kautta niinku kaikki on sallittu, että on helppoa. Tai just se että periaatteessa kasvottomana on niin helppo päästää suustaan asioita, joita sä et ikinä pystyisi sanomaan toiselle kasvotusten.” (O2)

”Se kynnyks madaltuu siellä sosiaalisessa mediassa sanoo toiselle rumia asioita ja myöskin se niinku madaltuu olla siinä vaikka jossain tietyssä, no mä oon vaikka ollu mukana selvittämässä, ku on jotain Snapchat-ryhmiä tai WhatsApp-ryhmiä, mis kiusataan jotain, niin se on helppoo olla vaa sivustaseuraaja siellä, joka vaa hyväksyy eikä tee asialle mitään.” (O5)

Haastattelussa tuli ilmi haastateltavien O1, O2, O4, O5 sekä O6 kuvailemina monenlaisia esimerkkejä kiusaamisesta ja häirinnästä, joita sosiaalinen media mahdollistaa nuorten elämässä. Näitä esimerkkejä olivat muun muassa ulkopuolelle jättäminen, ulkonäön kommentoiminen, luvaton videointi ja kuvien jakaminen. Osa näistä täyttää myös rikoksen tunnusmerkistön ja on sen myötä mahdollista pohtia, kuinka monella nuorella on riittävästi tietoa kyseiseen aiheeseen liittyen. Esimerkiksi Salokoski ja Mustonen (2007, 78) tuovat teoksessaan esille haastattelussa esiin tulleiden näkemysten mukaisesti ulkopuolelle jättämisen sekä uhrin kuvien luvattoman muokkaamisen ja levittelyn kiusaamisen muotoina.

Haastateltavista O1, O5 ja O4 mainitsivat sosiaaliseen mediaan liittyen ryhmät esimerkiksi eri sovelluksissa, jotka myös mahdollistavat ulkopuolelle jättämisen sekä näissä luoduissa ryhmissä asiattomasti kommentoinnin:

“Joku jätetään ulkopuolelle ja ei oteta johonkin ryhmään tai sitten joillekin kommentoidaan aina jotakin ja sitten yksi ei kommentoi, hyvin tämmöistä.” (O1)

”Sitten myöskin se, että on niitä ryhmiä, joihinkin ryhmiin ei oteta kaikkiin mukaan, sit jossain ryhmissä ruvetaankin puhumaan pahaa, tiputetaan ryhmästä pois, jos ei ajattele samalla tavalla vaikka tai sitten jos ei vaikka osallistu joskus keskusteluun.” (O5)

“Esimerkiksi viime vuonna oli tällöisiä tilanteita, että vaikka luokan Whatsapp- ryhmään on kommentoitu jotakin hyvin epäasiallista jostakin henkilöstä. Tai sitten ihan niin kun suoraan esimerkiksi niin kun käsketty toiseen tappaa itsensä...” (O4)

Haastateltavat O2, O5, O6 toivat esiin luvattoman kuvaamisen tai kuvien jakamisen netissä esimerkkeinä sosiaalisessa mediassa tapahtuvasta kiusaamisesta:

“Videoidaan joku välituntitilanne, videoidaan kun toinen hölmöilee tai hölmöillään tahallaan ja sitten saadaan levitettyä niitä. Tai niitä, kun me tiedetään, niin kuin opettajatkin, että koulussa on kuvauskielto, ni kuvataan. Ja vedetään niinku nettiin, TikTokiin lähinnä.” (O2)

”Ehkä niinku kaikista pahimpana tilanteena mulla on ollut tuosta muutama vuotta sitten semmoinen, että meillä oli liikuntaa yläkoulun tyttöillä ja yläkoulun tyttöjen pukkarissa ja siellä sitten oli niinku kiusaaja oman Snapchatin tarinaan niinku ihan silleen mukamas viattomasti videoinut siinä, kun toinen kaveri laittaa hiuksiaan ja heilauttaa tukkaa. Sitten siellä olikin tää niin sanotusti kiusattu taustalla vaihtamassa vaatteita, että oli puolialasti siellä. Ja sitten kun sitä vaan lähdettiin niinku selvittämään niin selkeästi nää 2 niinku ketkä oli siinä videoinut, niin he ei ollut mitään huomannut, ei todellakaan ollut tarkoitus. Sitten siinä on niinku tosi vaikea, niinku todistaa vastaan vaikka niinku ihan tarkkaan tietää itse mitä siinä on haettu. Ja sitten kun usein tuntuu, että he alkaa olemaan nykyään tosi fiksuja ja osaa hyvin peittää kyllä.” (O5)

”No semmoista, mikä mun tietoon on tullut niin esimerkiksi koulussa kuvien ottaminen ja jakaminen johonkin Whatsapp-ryhmään tai Snapchat-ryhmään. Että otetaan joku kuva, ei sen tarvitse olla edes mikään kyseenalainen kuva vaan ikävä kuva jostain, sitten sitä levitetään ja sitten vähän naureskellaan. Tai sitten ihan tällöistä niinku alastonkuvaa tai vähäpukeista kuvaa niin tällöisen levittäminen tai sitten se, että otetaan yks niinku silmätikuksi jossain ryhmässä WhatsAppissa.” (O6)

Keskustelun tarve sosiaalisessa mediassa tapahtuvassa kiusaamisesta, yhteisistä säännöistä ja aikuisen roolista korostuivat haastateltavan O3 esille tuomien kiusaamisen ennalta ehkäisemisen ja ratkaisujen valossa:

“Me tarvitaan paljon sitä keskustelua, me tarvitaan just ne yhteiset säännöt ja semmoista ehkä myöskin niinku niissä tilanteissa, kun lähdetään kiusaamistilanteita ratkomaan. Niin on jotenkin tavallaan niinku semmoiset prosessit ja rakenteet myös nettikiusaamisen selvittämiseen.” (O3)

“Mä ajattelen, että koska selkeästi siis aikuisillakin on ongelmia sen kanssa, niin miksikäs ei sitten niinku olisi kaikenikäisillä. Kyllä se on mun mielestä meidän aikuisten tehtävä niinku sillä tavalla ikään kuin sillain valvoa sen käyttöä, semmoista hyvää asianmukaista käyttöä.” (O3)

Esimerkiksi haastatelluista opettajista O5, O1 sekä O6 ovat nähneet tärkeäksi pohtia, että mitkä ovat opettajan realistiset mahdollisuudet ja keinot puuttua esimerkiksi sosiaalisessa mediassa tai vapaa-ajalla tapahtuvaan kiusaamiseen:

“Sitä on miettinyt paljon, että missä menee sen vaikka luokanvalvojan tai sen opettajan raja, että mitä kaikkea me voidaan tehdä. Kun totta kai se vaikuttaa kouluun, mutta se, että me ei voida niinku ei pystytäkään mitenkään niinku estämään mitä tapahtuu sitten siellä vapaa-ajalla tai esimerkiksi välitunneilla.” (O5)

“Ettei meillä on niinku mitään keinoja sitä sosiaalista mediaa suitsia tai tutkia, että mitä siellä on tapahtunut, niin semmoisia. Niinku hyvin tota nopeasti tulee raja vastaan, eikä ne sitten riitä, kun mennään ihan tämmöiseen tapauksiin, että se mahdollisesti kyse ihan niinku rikoksestakin, että kunnianloukkausta tai muuta. Niin kyllä siinä niinku poliisin resurssitkin tulee hyvin nopeasti vastaan.” (O1)

“Me ei nähdä sitä täällä koulussa. Sitten kun se tapahtuu vapaa-ajalla, niin tavallaan se on vähän semmoinen harmaa alue, mihin me ei aina oikein tiedetä, että miten me puututaan ja mikä kuuluu niinku koululle...” (O6)

Yksi keskeinen teema, joka muodostuu tuloksissamme hyvin keskeiseksi, on monen opettajan esille tuomat huolet sosiaalisen median käyttöön liittyen. Muun muassa Turkka ja Saarholm (2023, 41) kertovat teoksessaan, että yhteiskunnan vaatimuksiin sopeutuessaan esimerkiksi nuoret, jotka kokevat olevansa osana montaa kulttuuria, tuntevat usein hämmennystä. Nuorille syntyy painetta monista erilaisista tekijöistä, joiden taustalla kuitenkin yhdistyy vaikea tunne siitä, että pitää olla tarpeeksi ”jotain”. (Turkka & Saarholm, 2023, 41.)

Lisäksi seuraavaksi esitetyissä lainauksissa tulee esiin myös yleisellä tasolla mainintoja muun muassa nuorten kokemista paineista tai ihmisarvosta. Esimerkiksi Pulkkinen ym. (2023) esittävät, että nuorelle on ominaista hakea toiminnallaan hyväksyntää ja paikkaansa siten, ettei hän erottuisi omasta kaveriporukastaan. Lisäksi muuttuvat fyysiset ominaisuudet ja kehon muutokset saattavat näkyä vaihtelevina tunteina ja ajoittaisena tyytymättömyytenä itseensä. Nuorten ajoittain huojuva itsevarmuus näkyy myös Mannerheimin lastensuojeluliiton vuonna 2024 julkaisemassa raportissa, jossa nuorista joka kolmas koki painetta näyttää hyvältä sosiaalisen median julkaisuissa.

Haastateltavien O1, O2, O4, O5 sekä O6 antamien näkemysten mukaan sosiaalisella medially nähtiin olevan sekä positiivisia että negatiivisten puolia, joita he kuvailivat eri tavoin. Esimerkiksi Turkka ja Saarholm (2021) kuvailevat sosiaalisen median olevan suhteellisen luonnollinen osa nykyajan nuorten arkea, eikä sitä kannata siksi tarkastella vain kielteisenä asiana. Opettajien haastattelussa sosiaalisen median positiivisiksi puoliksi nähtiin esimerkiksi nuorille suunnattu ajankohtainen sisältö sekä sosiaalisen median kautta nuorten laaja tavoitettavuus. Lisäksi opettajat kuvailivat sosiaalisen median ja esimerkiksi verkossa pelattavien pelien negatiivisia vaikutuksia ja haasteita.

Haastatelluista O1 sekä O6 kuvailivat sosiaalisen median hyviä puolia seuraavasti:

”Sekä positiivisia että negatiivisia puolia löytyy tottakai, koska se on heille tärkeä tämmöinen ihan niinku median kautta ovat kontaktissa toisiinsa.” (O1)

”Sekä positiivisia että negatiivisia ajatuksia. Siellä on nykyään paljon nuorille suunnattua niinku semmoista hyvää ja ajankohtaista sisältöä ja pyritään niinku

tavoittamaan nuoret sellasilla ajankohtaisilla teemoilla ja asioilla. Ja sieltä saa myös ihan oikeaa tietoa.” (O6)

Haastatelluista O4 sekä O5 taas ilmaisivat huolensa sosiaalisen median aiheuttamasta riippuvuudesta:

”No sitten on ihan selkeästi tää riippuvuus, että monet on niinku oikeasti hyvin riippuvaisia. Ettei pysty hetkeäkään olemaan ilman, välttämättä ei kaikki oo sosiaalista mediaa et on sit enemmän jotain pelejä. Mutta niin kun semmoinen, että koko ajan täytyy olla tavoitettavissa...” (O4)

“Ja sitten on paljon myöskin sitä niinku huomaa tuolla yläkoulun puolella, että sitten kun se puhelin on melkein niinku kasvanut käteen kiinni ja hirveä ahdistus, jos ei pääse sitä käyttämään. Ja sitten semmoinen niinku, että tuleeks heille vähän sitä ilmiötä, että pelkää niinku jäävänsä jostain paitsi.” (O5)

Haastatelluista O6 ja O5 nostivat esiin huolen sosiaalisen median ikärajoista sekä kriittisen ajattelun taidoista:

“Sitten siellä on paljon sitä väärää tietoa ja siinä on kauhean hankala niinku sillä tavalla puuttuu, koska koko ajan ei voida kuitenkaan valvoo. Että niinku liikaa ja liian paljon ja oon tosi huolissani siitä, että mitä se niinku sinne lasten nuorten aivoihin vaikuttaa, kun koko aika tulee sitä ärsykettä. Ja sitten se, että miten he pystyy niinku arvioimaan sitä tietoa kriittisesti mitä sieltä tulee.” (O6)

“Osalla on niinku aikaisin jo tosi nuorina käytössä jotkut sosiaalisen median sovellukset ja toisilla on tosi tarkkaa se käyttö vielä niinku vaikka yläkoulussakin. Ja semmoisia huomaa niinku että jotain ikärajoja on. Ja sitten se ajatus ettei välttämättä vielä niinku tajuta ja niinku olla tarpeeksi kypsiä siihen.” (O5)

”Jos niinku ajatellaan, verrataan vaikka sanomalehden lukemiseen, niin sieltähän jokainen lukee niin kun ne samat uutiset, mutta nyt se sosiaalinen media ja algoritmi aiheuttaa niinku sen, että jokaisella on vähän niinku oma

sanomalehti. Ja oma maailmankuva ja se menee sitten aika kapeaksi, se mitä se yksi ihminen katsoo. Ja jos ei osaakaan ajatella kriittisesti, että on myös jotain muuta tarjolla, niin se on todella huolestuttavaa.” (O6)

Vastaajat O1 ja O4 toivat esiin myös sosiaalisen median aiheuttamat paineet nuorilla:

“Mä välillä mietin sitä sosiaalista mediaa, someriippuvuutta ja on paljon kaikkea semmoista painetta. Sieltä myöskin tulee tietynlaista kuvaa, nii tottakai sitten vaikuttaa siihen, että mitä ne ajattelee minkälainen itse pitäisi olla ja miten pitäisi toimia ja pärjätä itse hyvin.” (O1)

”No herättää se ainakin semmoisen, että niinku jatkuvasti täytyy sitä omaa arvoa mitata, että ikään kuin se kertoisi ne tykkäykset tai peukutukset tai muuta ni siitä ihmisarvosta jotenkin. Niin kun mittaa sitä omaa arvoa tuolla markkinoilla, et jos ei saa tykkäyksiä tai muuta niin tai jotain kommentteja niin on niinku ihan huono. Tietynlainen semmoinen, että ollaan niinku hyvin riippuvaisia koko ajan sitä muiden reaktiosta, miten toiset reagoi.” (O4)

Aiempiin lainauksiin liittyen, muun muassa Mannerheimin lastensuojeluliiton vuonna 2024 toteuttama Nuorten mediankäytön kyselyn raportti antaa tuloksen, jossa nuorista n. 39 % kokee nopeasti tavoitettavissa olemisen tärkeäksi tai erittäin tärkeäksi sosiaalisen median näkökulmasta. Lisäksi 43 % taas ajatteli, että on melko tärkeää, tärkeää tai erittäin tärkeää, että heille läheiset ihmiset reagoivat nuorten tekemiin julkaisuihin. (MLL, 2024, 5.) Huomionarvoista onkin pohtia, että näkevätkö opettajat ja muut aikuiset nämä ilmiöt huolestuttavampana, kuin mitä iso osa nuoristamma niistä todellisuudessa ajattelevat.

9.3 Mediakasvatus

Viimeinen tutkimuskysymyksemme pohtii mediakasvatuksen merkitystä opettajien näkökulmasta. Tarkastellessamme haastattelun tuloksia, niin niiden mukaan mediakasvatusta opettajat toteuttavat useimmiten keskustelevalle ja spontaanilla otteella. Monet mediakasvatukselliset tilanteet tulivat keskustelun kautta jatkumona. Myös useampi

kuin yksi haastateltavista toi esille nettietiketin käsitteen, jolla kuvailtiin netissä tapahtuvaa käyttäytymistä ja tarkastelua.

Esimerkiksi haastateltavista O4 sekä O1 korostivat ajankohtaisia teemoja mediakasvatukseen nähden sekä spontaaneja keskusteluja pinnalla olevista aiheista:

”Jos on esillä joku tietty aihe tai asia niin käydään sitten sellaista läpi. Että totta kai välillä saattaa olla ihan semmoisia niinku, että meillä on ollut joku tietty teema ja sitten on vaikka niin että luokanvalvoja vaikka käy niinku asiaa oppilaiden kanssa.” (O4)

”Kyllä se niinku yleisesti on semmoinen, mistä aina välillä keskustellaan yhteisesti. Ehkä ne on enemmän nyt semmoisia melko spontaanejakin keskusteluja, mitä sitten nousee pintaan niin sitten tartutaan niihin. Ja toki sitten välillä on tota jotakin tämmöisiä niinku että saadaan jotain materiaaleja jostain, niin sitten niitä vaikka luokanvalvojan johdolla käydään läpi.” (O1)

Samalla myös haastateltavat O2 ja O3 korostivat myös lähdekriittisyyttä, medialukutaitoa sekä tunne- ja vuorovaikutustaitoja osana mediakasvatusta:

”On alustoja, jotka on turvallisia ja sitten niitä, jotka ei ole turvallisia. Ja miten sä erotat sen ja miten sä erotat esimerkiksi huijaajat. Niinku kun oppii jonkun asian alusta pitäen ja oppii varomaan luotettavat ja ei luotettavat lähteet. Nettiosoitteesta näkee aina, onko luotettava vai eikö ole luotettava, että oppilaat oppisi niinku näkemään näitä kyllä.” (O2)

”No ensinnäkin se, että käytetään niinku erilaisia lähteitä ja mietitään sitä lähdekriittisyyttä ja sitä, että minkälaisia erilaiset kanavat tai lähteet on...Mut sitten tietysti niinku sellai semmoista mediakasvatusta ja ehkä semmoista medialukutaitoa, mikä liittyy sitten just ehkä tunne- ja vuorovaikutustaitoihin, niin pyrkii niinku ottamaan sitten myös jollain tavalla mukaan.” (O3)

Opettajista O5 mainitsi myös vanhempainillat, joiden roolin osana mediakasvatusta voidaan varmasti nähdä sitä vahvistavana:

”Sieltä tulee se seiskalla se mediakasvatus. Ja sitten luokanvalvojana ni tietysti on jotain someturvajuttuja välillä. Niin ja sitten meillä on vanhempainillassa ollut erikseen puhuja... Mutta ehkä niinku toiveena olisi, että se saataisii jotenki laajemmin kouluihin ehdottomasti.” (O5)

Voi olla keskeistä kasvatuksessa, kuten myös mediakasvatuksessa, huomioida nuorten ajattelun kehittyminen. Kuten Pulkkinen ym. (2023) määrittelevät, aikaisessa nuoruuden vaiheessa nuorten maailmankuva kehittyy sekä sen seurauksena minäkuva, moraalit, maailmankuva ja ajatukset tulevaisuudesta muuttuvat. Sen myötä mediakasvatuksessa on mahdollista korostaa nuorten jo kehittyvää ajattelua ja pyrkiä vaikuttamaan siihen informoivasti ja myönteisesti. Haastatellut jakoivat omia ajatuksiaan liittyen mediakasvatuksen merkitykseen. Moni opettajista nosti esiin esimerkiksi sen läpikäymisen yhdessä nuorten kanssa, mikä sosiaalisessa mediassa on turvallista tai kannattavaa ja mikä ei.

Haastateltavat O1 ja O2 olivat yhtä mieltä siitä, että sosiaalisen median käytössä olisi yhteiset pelisäännöt:

”No kyllä se mun mielestä on niinku tärkeä sillä tavalla, että se tulee selväksi ettei siellä somessakaan voi niinku ihan mitä vaan sanoa tai tehdä. Että kyllä niinku asioilla sielläkin on seurauksia... Niin sehän hämärtyy ehkä sitten, että sekin on oikeata elämää siellä. Ja että samat säännöt pitäisi olla sielläkin niin kyllä niinku ne ei vaan välillä oppilaat tajua sitä, niin joo se tärkeä nostaa sitä esiin.” (O1)

”Periaatteessa siitä rakennetaan koko aika oppilaan sitä omaa työkalupakkia siinä oppilaan aikuiseen elämään. Että jos opitaan alusta lähtien asiat niinku tavallaan sääntöjen mukaan, että mikä on oikein ja mikä on väärin, mikä on huijaamista ja mikä ei ole tai mikä on luotettava ja mikä ei ole, niin sähän opit ne periaatteessa ne käytösäännöt. Ja ne ei muutu koskaan, ne pätee ihan aikuisessa elämässä myös.” (O2)

Haastateltavat O4, O5 ja O6 korostivat, että mediakasvatuksen tehtävänä olisi tukea oppilaiden syvempää ymmärrystä siitä mitä tarkoittaa, kun sosiaalisessa mediassa jakaa jotain:

”Tuntuu, että kyllä nuorilla niinku tietoa on, että varmasti kaikki nuoret tietää sen, että on niinku epäasiallista kommentoida mitä sattuu, ei anonymisti kommentoida mitä sattuu, ei kannata lähettää kaikenlaisia kuvia ja...mutta ehkä just se, että miten se vaikuttaa ihmiseen ja mikä on niinku jo rikollista.” (O4)

”No kyllä se nykyään vaan et ei toi ainakaan tule sosiaalinen media tuosta niinku katoamaan tai vähenemään. Ehdottomasti sitä pitäisi saada jotenkin lisää ja se niinku ihan tuolta alaluokilta asti, että tajutaan, mitä voi vaikka julkaista ja mitä ei ja mitä se tarkoittaa.” (O5)

”Tavallaan tuotaisiin, mikä on OK ja mikä ei ja sitten se, että jos jaetaan jotain julkaisuja, niin se on aina viesti, mitä nuoret ei välttämättä ajattele, että ”se on jakanut vaan jonkun julkaisun”. Ei se oikein oo kuitenkaan niin, ni se olisi aika tärkeä.” (O6)

Opettajista O3 taas nosti esiin sekä median muutoksen että nuorten roolin muuttumisen suhteessa sosiaaliseen mediaan:

”Onhan toi mediaympäristö niinku täysin muuttunut. Että jos meidän nuorten nyt sitten niinku päämedialähde on TikTok, että sä pystyt olemaan itse tuottaja ja tuottamaan. Niin on se hiukan eri asia, kuin se, että sä olet vaan vastaanottaja.” (O3)

Haastattelussa nousi esiin esimerkiksi keskustelemisen käyttäminen yhtenä mediakasvatuksen keinona. Keskustelemisen avulla opettajien pyrkimyksenä on tuoda esiin erilaisia nuorten kohtaamia epäkohtia sosiaalisessa mediassa, kuten esimerkiksi rasismi sekä syrjintä. Esille nousee myös asioita, jotka opettajat pyrkivät määrittelemään oppilaille epäasiallisena – sekä siten, että nuori ei itse toimisi epäasiallisesti tai hyväksyisi häneen

kohdistettua epäasiallista kommentointia tai toimintaa. Eli opettajat korostavat kriittisyyden sekä tunne- ja vuorovaikutustaitojen kehittämistä, jotta lapsilla voisi mahdollisesti olla paremmat työkalut käyttäessään sosiaalista mediaa. Myös esimerkiksi Herkmanin (2007, 39) aiemmin jo esitelty ajatus, jossa kriittisen kasvatuksen keskiössä ovat mediakasvatuksen kysymykset, kytkeytyvät näihin haastattelussa esiin nousseisiin ajatuksiin mediakasvatuksesta, keskustelusta sekä kriittisyydestä.

Opettajilla oli kokonaisuudessaan eniten huolta liittyen nuorten TikTokin sekä Snapchatin käyttämiseen sosiaalisen median alustoina. MLL:n (2024, 7) toteuttamassa nuorten mediankäytön kyselyssä sekä siitä julkaistussa raportissa nuoret vastaavat, että TikTok on kiusaamisen ja häirinnän näkökulmasta ongelmallisimman sosiaalisen median alusta. Mutta kuten aiemmin mainittu, myös MLL:n erään toisen raportin mukaan sovelluksissa kuten Snapchat ja YouTube, nuoret näkivät tai kohtasivat kiusaamista.

10 POHDINTA

Koulussa tapahtuva kiusaaminen on usein sellainen ilmiö, joka ikään kuin veden alle kasvaneen jäävuoren tavoin jättää näyttämättä sen kokonaisvaltaisen vaikutuksensa. Juuri tästä syystä lasten ja nuorten kanssa toimivien ammattilaisten on erittäin tärkeää pystyä kiinnittämään huomiota koulussa tapahtuvaan kiusaamiseen, sen syihin sekä tapahtuviin seuraksiin. Lisäksi voidaan nähdä merkitykselliseksi sosiaalisen median yhteydet koulukiusaamiseen. Myös lapsuus- ja nuoruusajan eri vaiheiden näkeminen osana kiusaamiseen puuttumista eri keinoin voi olla ratkaisevaa. Esimerkiksi Pulkkinen ym. (2023) korostavat, että lapsuudesta eteenpäin siirryttäessä nuorten moraalien kehittyminen on yhteydessä heidän taitoonsa ottaa toisten ajatuksia huomioon. Se voi mahdollisesti perustella, miksi mediakasvatuksen keskusteleva ote yläkoulussa voi olla merkittävässä roolissa, kun tarkastellaan nettikiusaamisen ehkäisyä.

Haastattelussa nousi myös esiin maininta sosiaalisen median tuomasta lisäulottuvuudesta kiusaamisen näkökulmasta. On mahdollista huomata haastattelusta saadun aineiston sekä teoreettisen viitekehyksen pohjalta, että useat samat ilmiöt lasten ja nuorten elämässä voimistuvat ja vahvistuvat sosiaalisen median myötä. Esimerkiksi nuorten tarve sulautua joukkoon ja syyseuraussuhteiden ymmärtämättömyys yhdistelmänä nousevat esiin sekä teoreettisessa viitekehyksessämme, että haastattelussa saadussa aineistossa.

Tutkielmamme perusteella sosiaalinen media on kiusaamista mahdollistavassa roolissa osana lasten ja nuorten elämää. Siksi muun muassa opettajien tietoisuus aiheesta ja keinot ennaltaehkäistä sitä voi nousta yhdeksi ratkaisevaksi tekijäksi vastaamaan näitä haasteita, joita sosiaalisen median ja koulukiusaamisen yhteyksistä voi ilmetä. Haastattelussa tuli selkeästi ilmi, että opettajilla oli voimakas mielikuva sosiaalisen median osuudesta sekä koulukiusaamisessa että lasten ja nuorten elämässä yleisesti. Haastattelu toi esiin siis myös muita sosiaalisen median haittoja, kuin koulukiusaamisen. Lisäksi on keskeistä huomioida, että tutkielmamme teoreettisessa viitekehyksessä esiin tuodut tutkielman teemaan liittyvät piirteet kietoutuvat haastattelussa nousseihin näkemyksiin ja ajatuksiin kiusaamisesta, sosiaalisesta mediasta sekä kiusaamisen ennaltaehkäisemisestä.

Kuten antamamme teoreettinen kehys kokonaisuutena nostaa esiin, koko kouluympäristön pitäisi mahdollistaa lapsille ja nuorille turvallinen ympäristö kasvaa ja kehittyä, mutta kiusaaminen on koulumaailmassa yksi suurimmista asioista, joka lasten ja nuorten turvallisuuden kokemista saattaa heikentää. Tähän liittyen, tutkielmamme aineistonkeruumenetelmänä toiminut haastattelu nosti esiin, miten opettajat saattavat kokea jonkinlaista epävarmuutta tai vaikeita tunteita liittyen esimerkiksi sosiaalisessa mediassa tapahtuvaan kiusaamiseen ja koulun rooliin näiden tilanteiden selvittämisessä. Tämä yhtenä asiana saattaa lisätä aiemmin jäävuoren kasvamista veden pinnan alapuolella, sillä vaikka vapaa-ajalla tapahtuva kiusaaminen voi jollain tasolla näkyä kouluympäristössä, sen näkyvyys tai esille tuleminen ei kuitenkaan ole täysin varmaa.

Ikätason myötä voi tulla myös esille piirteitä, joiden myötä opettajien voi olla vaikeaa hahmottaa, millaisiin tilanteisiin on tarpeellista puuttua. Haastattelu toi esiin juuri yläkoulussa työskentelevien opettajien esittämiä näkemyksiä. He eivät aina työarjessaan koe täyttä varmuutta siitä, mitkä tilanteet ovat yläkouluikäisten oppilaiden niin sanottuja sisäpiirin asioita, joista opettajat eivät vain tiedä riittävästi ja mitkä taas niitä tilanteita, joihin on oikeasti ratkaisevaa puuttua. Opettajien puheista heijastui se, kuinka osaa kiusaamistapauksista peitellään kertomalla, että tilanne on vain "leikkiä" tai "läppää". Todellisuudessa voi olla vaikeaa sanoa, miten asia todella on. Tähän kytkeytyy aiemmin mainittu Hamarusen esittelemä mahdollisuus, jossa koulussa työskentelevät aikuiset eivät huomaa tilanteita, joissa kiusaamista ilmenee ja näille tilanteille ominaista on, että opettajaa saatetaan jopa pyrkiä hämäämään. (Hamarus, 2008, 89–90.)

Haastattelumme myötä tuli ilmi, että opettajat pitävät mediakasvatusta yhtenä merkityksellisenä asiana juuri sosiaalisessa mediassa tapahtuvan kiusaamisen

ehkäisemisessä. Mediakasvatusta pidettiin myös tärkeänä esimerkiksi lähdekriittisyyden opetteluissa sekä tunne- ja vuorovaikutustaitojen kehittämisessä. Opettajat mainitsivat haastatteluissa netiketin eli tietouden siitä, miten netissä käyttäydytään. Netissä tapahtuu helposti väärinymmärryksiä, kun viestin vastaanottaja ymmärtääkin viestin eri tavoin kuin kirjoittaja oli sen ajatellut. Tämän vuoksi selvät säännöt netissä voivat vähentää erilaisia turhia konflikteja (Pönkä, 2017, 30). Mielestämme tutkielmamme kokonaisuutena perustelee, miksi voisi olla tärkeää integroida mediakasvatusta eri oppiaineisiin ja liittää tiedot oppilaiden omaan kokemusmaailmaan, jotta sitä ei nähtäisi irrallisena ja erillisenä koulussa tapahtuvana opetuksena.

Kouluikäiset lapset ja nuoret eivät ole ilman opastusta kriittisen ajattelun taitojen tai syy-seuraussuhdeajattelun näkökulmasta täysin kykeneväisiä ymmärtämään omien sanojensa tai tekojensa merkityksiä sosiaalisessa mediassa. Opettajat muistuttivat haastatteluissa siitä, kuinka monikaan nuori ei varmasti tiedä, että netissä tapahtuva kiusaamisen voi olla rikos lain näkökulmasta. Esimerkiksi tästä syystä voidaan nähdä ensisijaisen tärkeäksi uusien kiusaamiseen liittyvien ongelmien ilmetessä pyrkiä vastaamaan näihin ongelmiin välittömästi.

Lapset ja nuoret ovat yhteiskunnassamme monin tavoin haavoittuvassa asemassa ja erilaisten vaikutusten alaisia, ja koulun yksi keskeinen tehtävä on pyrkiä tekemään opetussuunnitelman mukaisesti kasvatuksellista yhteistyötä vanhempien kanssa. Lisäksi esimerkiksi Mannerheimin lastensuojeluliiton vuonna 2024 julkaisemassa raportissa, jossa tarkastellaan nuorten median käyttöä, nuorista suuri osa tuo esiin, että aikuisten lapsille ja nuorille tarjoama apu verkossa toimimiseen voi yhtenä keinona yhdessä teknisten keinojen kanssa ehkäistä nettikiusaamista (MLL, 2024, 8).

On myös huomionarvoista nostaa esiin saadussa aineistossa esiin noussut näkemys, jossa sosiaalisen median kautta voidaan tavoittaa paljon nuoria ajankohtaisella sisällöllä. Pulkkinen ym. (2023) mainitsevat nuorten elämässä koko ajan keskeisemmäksi nousevan asian, eli vertaissuhteet, joiden avulla jaetaan ajatuksia sekä rakennetaan identiteettiä. Voisikin olla keskeistä tarkastella, miten vaikuttaisi nuoriin, jos isompi osuus sosiaalista mediaa käyttävistä nuorista näkisi positiivista sekä avoimuutta edistävää sisältöä ja jakaisivat sitä eteenpäin.

Opettajat kokivat haastattelujen perusteella yleisesti haastavaksi kiusaamiseen puuttumisen, varsinkin kun kiusaaminen tapahtuu koulun ulkopuolella. Puhelimien käyttö

oppitunneilla on yleisesti ottaen kielletty, mutta välitunnit ovat asia erikseen. Kuinka hyvin opettajat pystyvät puuttumaan edes välitunneilla tapahtuvaan kiusaamiseen, jossa kiusaamisen välineenä käytetään sosiaalista mediaa? Kuten haastattelun aineisto sekä teoreettinen viitekehysemme esittelee, sosiaalisessa mediassa erilaiset asiat saattavat levitä hyvin nopeasti. Viime aikoina julkisuudessaakin puhututtanut kännykkäkielto kouluihin voisi olla osa ratkaisua. Kuitenkaan tämä ei poista sitä todellisuutta, että suurin osa sosiaalisessa mediassa tapahtuvasta kiusaamisesta tapahtuu oppilaiden vapaa-aikana.

Opettajat myös mainitsivat, kuinka myös nettikiusaamisessa pätee sama ongelma kuin muissa kiusaamisen muodoissa, niistä ei tulla kertomaan. Myös monet kiusaamiseen liittyvät syyt sekä seuraukset toistuvat sosiaalisessa mediassa tapahtuvassa kiusaamisessa. Näiden syiden vuoksi koulun sujuva yhteistyö kodin kanssa sekä yhtenäiset linjaukset koulukiusaamisen kitkemiseksi ovat merkityksellisiä ja voivat toimia aikuisten työkaluina. Esimerkiksi vanhempainilloissa voisi teemana olla sosiaalinen media, kuten haastatteluissakin kerrottiin. Varhainen puuttuminen sekä nollatoleranssi kiusaamisen suhteen opettajalla omassa luokkaympäristössä tai oman ryhmän kanssa voivat auttaa kiusaamisen ehkäisyssä. Kiusaamisen ehkäisyssä korostuu mahdollisesti monien erilaisten työkalujen sekä ratkaisukeinojen hyödyntäminen yhdessä ja kokonaisvaltaisesti.

Opettajien haastatteluista tuli ilmi selvä huoli nuorten sosiaalisen median käytöstä. Monet mainitsivat "riippuvuuden", joka nuorilla on puhelimeen. Nykyään tämä riippuvuus alkaa jo yhä nuorempana ja tähän pitäisi mielestämme puuttua jo aikaisessa vaiheessa. Yksi opettajia huolestuttanut tekijä sosiaalisen median käytössä oli anonyymiuden ongelma. Se, että netissä on mahdollista kommentoida toisen kuvia ja aiheuttaa mielipahaa muulla toiminnalla anonyymisti, tekee näiden tekijöiden kiinnisaamisesta vaikeaa tai lähes mahdotonta. Pönkä (2017, 34) ehdottaa, oppilaita, opettajia ja vanhempia yhdessä laatimaan sosiaalisen median pelisääntöjä, joilla voitaisiin vähentää mahdollista väärinkäyttöä. Haastateltavien mukaan nuorten käsitys todellisuudesta on hämärtynyt sosiaalisen median käytön vuoksi ja enää ei ymmärretä, että netissä tapahtuva toiminta on oikeaa elämää. Olemme yhtä mieltä haastateltavien kanssa siitä, että päävastuu nuorten sosiaalisen median käytöstä on meillä aikuisilla. Keskeistä myös nostaa esiin muun muassa Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, joka asiakirjana korostaa koulun ja kodin välillä tapahtuvaa yhteistyötä viestinnän, vuorovaikutuksen sekä koulussa työskentelevien henkilöiden aloitteellisuuden näkökulmasta. (Opetushallitus, 2014, 35.) Haastattelussa ilmentyneisiin päälinjoihin nähden rehellinen viestintä ja vastavuoroisuus sekä lasten

elämässä olevien aikuisten kollektiivinen puuttuminen sosiaalisen median tuomiin ongelmiin voivat parhaimmillaan olla ratkaisevassa asemassa.

Lopuksi pohdimme vielä yhtä tärkeimmistä tavoitteista tutkimuksellemme. Kuten Hirsjärvi ym. (2012, 230) muistuttavat laadullisen tutkimuksen tekemisessä, oleellista on pitää mielessä koko tutkimuksen ajan mihin kysymyksiin lopulta halutaan vastauksia. Mielestämme saimme melko kattavasti vastauksia kysymyksiin kiusaamisesta, sosiaalisen median yhteydestä kiusaamiseen sekä mediakasvatuksen roolista koulussa. Opettajat kertoivat sekä omia kokemuksiaan tapausesimerkein että näkemyksiään näihin teemoihin liittyen, jotka kokonaisuutena luovat mielestämme eheän kokonaisuuden.

10.1 Jatkotutkimus

Jatkotutkimuksen näkökulmasta tutkimusta voisi toteuttaa laajemmalla otannalla myös siten, että esimerkiksi muut kasvatus- ja opetushenkilöstöön lukeutuvat henkilöt olisivat osana tutkimusta. Muun muassa koulussa työskentelevät kuraattorit, psykologit sekä terveydenhoitajat saattavat kohdata arjessaan lasten vertaissuhteiden välillä tapahtuvaa koulukiusaamista sekä heillä on mahdollisuus tarkastella ilmiötä erilaisesta näkökulmasta suhteessa opettajiin. Tutkimusta voisi laajentaa monella eri tasolla. Lisäksi laajentamisen tekeminen tutkimuksellisesti esimerkiksi kiusaamisen ilmiön ajankohtaisuuden sekä monimuotoistumisen ja tietoisuuden lisäämisen vuoksi voidaan nähdä tärkeäksi. Ennalta ehkäisevä toiminta ja Ankkuri-toiminta osana sitä voivat olla joillekin yksilöille suhteellisen vieras ilmiö. Kuitenkin jatkotutkimuksen osaksi olisi mahdollista tuoda myös peruskouluikäisten nuorten kanssa työskentelevät poliisit sekä Ankkuri-toiminnan koko moniammatillinen ryhmä.

Esimerkiksi Terveysten- ja hyvinvoinninlaitoksen (2023) julkaisema Kouluterveyskyselyn tutkimusraportti nostaa esiin, että kaikilla kouluasteilla oli viime vuosia suurempi osuus, jossa lapset ja nuoret olivat kokeneet vähintään viikoittain tapahtuvaa kiusaamista. Lasten ja nuorten kokemukset ovat myös ensisijaisen merkityksellisiä pyrkiessämme estämään ja vähentämään kiusaamista. Se, miten opetus- ja kasvatushenkilöstö toimii huomatessaan kiusaamista voi parhaimmillaan kertoa lapselle paljon ja kuten tutkielmamme nostaa esiin, kiusaamisen ehkäiseminen vähentää syrjäytymisen riskiä ja voi siten parhaimmillaan

parantaa koulumenestystä. Lapsilla on oikeus turvalliseen kouluympäristöön sen kaikista näkökulmista ja jokaisen yksilön on tärkeää tuntea luottamusta esimerkiksi opettajia kohtaan, jotta kiusaamisesta kertominen voisi olla helpompaa.

Tutkielmamme pohjalta voisi olla myös hedelmällistä tutkia koulussa tapahtuvaa kiusaamista pidemmällä aikavälillä ja saada näkemyksiä kiusaamisen aikasidonnaisuudesta ja ilmiön muuttumisesta ajan myötä sekä miten se vaikuttaa nuorten elämään myöhemmissä elämänvaiheissa. Muun muassa Elonheimo (2010, 63) esittää väitöskirjassaan tuloksen, jossa kiusaaminen ennusti yhtenä tekijänä nuoren osallisuutta väkivaltarikollisuudessa. Tähän kytkeytyen voisi olla nykyajassa mielenkiintoista tarkastella asiaa sosiaalisessa mediassa tapahtuvan kiusaamisen näkökulmasta. Siinä keskeiseksi tarkasteltavaksi asiaksi olisi mahdollista ottaa sosiaalisen median vaikutusten näkymä nuorten elämään. Yhtenä kysymyksenä voisi esimerkiksi olla, miten sosiaalista mediaa kiusaamisen välineenä käyttänyt nuori toimii myöhemmin elämässä? Myös Pulkkinen ym. (2023) kirjoittavat, että kehityspsykologiassa tutkituinta ovat nuoruuden ongelmat, koska niillä on tutkitusti erilaisia yhteyksiä mahdollisiin vakaviin haasteisiin myöhemmin elämässä. Lisäksi myös nuorten elämään voimakkaasti vaikuttanut korona on ajanjaksona sellainen, jonka yhteyksiä koulukiusaamiseen ja sosiaalisen median käyttämiseen voisi olla merkityksellistä tutkia, jotta on mahdollista pohtia ratkaisuvaihtoehtoja tulevaisuuden varautumisen kannalta.

Lisäksi pidemmän aikavälin tutkimus voisi myös antaa vielä tarkempia viitteitä siitä, millaisia voimavaroja, toimia ja keinoja opettajilla on yksilötasolla puuttuakseen kiusaamiseen sekä millaiseen tukeen opettaja tarpeen vaatiessa turvautuu. Voisi olla tarpeenmukaista saada selville, jakavatko kaikki opettajat saman tason tiedot ja taidot siitä, millaista tukea kiusaamisen ilmiöön puuttumisessa on saatavilla. Jatkotutkimusehdotuksena haluaisimme myös haastatella yläkoulun oppilaita itseään sosiaalisen median vaikutuksesta koulukiusaamiseen. Erittäin mielenkiintoista olisi tietää näkevätkö oppilaat esimerkiksi kiusaamiseen puuttumisen tai sen ennaltaehkäisemisen yhtä haastavana kuin opettajat. Oppilailta itseltään voisi myös saada arvokasta tietoa siitä, missä kiusaamista erityisesti tapahtuu ja millaisin keinoin, jotta siihen puuttuminen olisi paremmin mahdollista.

LÄHTEET

- Alamommo, P. & Bergström, M. 2023. *Ennalta estävä poliisitoiminta*. Teoksessa Turkka, H. & Saarholm, J. 2023. *Lasten ja nuorten rikokset – opas ennaltaehkäisyyn ja rikoskierteiden katkaisuun*. PS-kustannus. [Viitattu 12.1.2024.]
- Cacciatore, R. 2008. *Kiukkukirja – Aggressiokasvattajan käsikirja – vauvasta kouluikään*. (toim. Vuokko Hurme). Väestöliitto. [Viitattu 26.10.2023.]
- De Bruyckere, P., & Kirschner, P. A. 2016. *Authentic Teachers: Student criteria perceiving authenticity of teachers*. Teoksessa Kirschner, P. A., Hendrick, C., & Heal, J. 2022. *How Teaching Happens: Seminal Works in Teaching and Teacher Effectiveness and What They Mean in Practice*. Taylor & Francis Group. [Viitattu 19.3.2024.]
- Elonheimo, H. 2010. *Nuorisorikollisuuden esiintyvyys, taustatekijät ja ehkäisy*. [väitöskirja, Turun yliopisto]. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-4242-8> [Viitattu 7.5.2024.]
- Hamarus, P. 2008. *Koulukiusaaminen – huomaa, puutu, ehkäise*. Helsinki: Kirjapaja
- Herkman, J. 2007. *Kriittinen mediakasvatus*. Vastapaino.
- Hirsjärvi, S., Hurme, H. 1982. *Teemahaastattelu*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2022. *Tutkimushaastattelu – Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Gaudeamus.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2012. *Tutki ja kirjoita*. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.
- Hyvärinen, M. (toim.), Nikander, P. & Ruusuvuori, J. 2010. *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino.
- Juuti, P., Puusa, A. (toim.). 2020. *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Gaudeamus. [Viitattu 18.3.2024.]
- Kallinen, T., Kinnunen, T. 2021. *Etnografia*. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [Tietoaarkisto]. <<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/metodit/metodit/etnografia/>>. [Viitattu 22.4.2024.]
- Kowalski, M., Limber, S., Agatston, W., 2008. *Cyber bullying. Bullying in the digital age*. Blackwell Publishing.
- Matikainen, J., 2008. *Verkko kasvattajana- Mitä aikuisen tulisi tietää ja ajatella verkosta*. Helsinki: Yliopistopaino
- Martsola, R., Mäkelä-Rönholm, M., 2006. *Lapsilta kielletty: kuinka suojella lasta mediatraumat*. Kirjapaja.
- Merilampi, R-S. 2014. *Mediakasvatuksen perusteet*. Vantaa: Hansaprint.
- Norrena. J. 2021. *Opettajan vaikeat kysymykset*. Jyväskylä: PS-kustannus
- Nyyssölä, K., Opetushallitus. 2008. *Mediakulttuuri oppimisympäristönä*. Helsinki: Edita. Prima.
- Nuorten mediankäytön kyselyn raportti*. 2024. Mannerheimin lastensuojeluliitto. [*nuorten mediankäytön kysely 2024 a4.pdf \(mll.fi\)](https://www.mannerheiminlastensuojeluliitto.fi/mediatietoa/nuorten%20median%20kayton%20kysely%202024%20a4.pdf)

- Olweus, Dan. 1992. *Kiusaaminen koulussa*. suom. Mäkelä, M. Helsinki: Otava.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. *Medialukutaito Suomessa. Kansalliset mediakasvatuslinjaukset*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:37.
- Pace, J. & Hemmings, A. 2006. *Understanding Classroom Authority as a Social Construction*. Teoksessa Pace, J. & Hemmings, A. 2006. *Classroom authority: Theory, research and practice*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Opetushallitus. 2014. *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet*. Opetushallitus. [perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014.pdf \(oph.fi\)](https://oph.fi/perusopetuksen-opetussuunnitelman-perusteet-2014.pdf)
- Perusopetuslaki*. 2013/1267. Finlex.
- Poliisilaki*. 2011/872. Finlex.
- Valtioneuvosto. 2019. *Poliisin ennalta estävän työn strategia 2019–2023*. Sisäministeriön julkaisuja 2019:3. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-242-5>
- Pulkkinen, L., Ahonen, T. & Ruoppila, I. (toim.). 2023. *Ihmisen psykologinen kehitys*. PS-kustannus. Viitattu 26.3.2024
- Pönkä, H., 2017. *Open somekirja*. Docendo.
- Pöyhönen, V. 2021. *Noidankehästä pois – Voiko koulukiusaamisen kierteen katkaista*. Tammi. Viitattu 9.11.2023
- Rikosuhripäivystys*. 2019. Oikeusministeriö. [Rikosuhripäivystys \(riku.fi\)](https://riku.fi)
- Salmivalli, C. 2016. *Kiusaamisen vähentäminen - mahdotontako?* Teoksessa Ahtola, A. 2016. *Psyykinen hyvinvointi ja oppiminen*. PS-kustannus.
- Salokoski, T. & Mustonen, A., 2007. *Median vaikutukset lapsiin ja nuoriin- katsaus tutkimuksiin sekä kansainvälisiin mediakasvatusten ja - säätelyn käytäntöihin*. Helsinki: Mediakasvatusseura, julkaisuja 2007:2.
- Shaheen, S., 2008. *Cyber Bullying. Issues and solutions for the school, the classroom and the home*. USA and Canda: Routledge.
- Tuomi, J., Sarajärvi, A. 2013. *Laadullinen sisällönanalyysi*. Vantaa: Hansaprint Oy.
- Turkka, H. & Saarholm, J. 2021. *Lasten ja nuorten konfliktit*. PS-kustannus. Viitattu 25.3.2024
- Turkka, H. & Saarholm, J. 2023. *Lasten ja nuorten rikokset – opas ennaltaehkäisyyn ja rikoskierteiden katkaisuun*. PS-kustannus.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) <https://tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytando-htk> [Viitattu 22.4.2024.]
- Veenstra, R., Lindenberg, S., Huitsing, G., Sainio, M., & Salmivalli, C. (2014). *The role of teachers in bullying: The relation between antibullying attitudes, efficacy, and efforts to reduce bullying*. Journal of Educational Psychology, 106(4), 1135–1143
- Wang, M., Haertel, G. & Walberg, H. 1993. *Toward a knowledge base for school learning*. Review of Educational Research, 63, 249–294.
- Kangas, M., Pönkä, H., Rasi-Heikkinen, P., Räikkä, J., Sintonen, S., Suonsivu, K., Tuomola, S., Wilska, T-H. 2018. Teoksessa *Mediakasvatuksen käsikirja*. Willman, V. (toim.) UNIPress.

Äärelä, T. & Ruutu, P. 2023. *Peruskoulun kauaskantoinen merkitys elämänkulussa*. Teoksessa Turkkala, H. & Saarholm, J. 2023. *Lasten ja nuorten rikokset – opas ennaltaehkäisyyn ja rikoskierteiden katkaisuun*. PS-kustannus.

Nuoret-ja-nettikiusaaminen-kyselyraportti-mll-2021.

<https://cdn.mll.fi/prod/2021/04/21124054/nuoret-ja-nettikiusaaminen-kyselyraportti-mll-2021.pdf>. [Viitattu 26.10.2023.]

Yleissopimus lasten oikeuksista. 1991. Asetus lapsen oikeuksista koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta. 21.8.1991/60.

LIITE

Haastattelurunko

Taustakysymykset

Kuinka kauan olet työskennellyt opettajana?

KIUSAAMINEN YLEISESTI

Millaista kiusaamista olet havainnoinut omassa luokkaympäristössäsi?

Onko kiusaaminen mielestäsi muuttunut työurasi aikana?

Miten kiusaaminen on muuttunut?

SOSIAALINEN MEDIA JA NETTIKIUSAAMINEN

Mitä ajatuksia sosiaalisen median käyttö lapsilla ja nuorilla sinussa herättää?

Millaisia ongelmia tai haasteita näet sosiaalisen median käytössä?

Millainen rooli sosiaalisella medially on mielestäsi nykyajan koulukiusaamisessa?

Millaista nettikiusaamista olet havainnut?

MEDIAKASVATUS

Miten toteutat mediakasvatusta omassa luokkaympäristössäsi?

Millainen merkitys mediakasvatuksella on mielestäsi nettikiusaamisen ennalta ehkäisemisessä?

Millaisia muita keinoja näet nettikiusaamisen ehkäisemiseksi?